

בעקבות הכנס ה-38 של האגודה להיות מיעוט בישראל: מבט השוואתי דר' גוסטבו מש, אוניברסיטת חיפה

החברה הישראלית מאופיינת כחברה רבת תרבויות, הכוללת קבוצות חברתיות שבסיס שיוכן לחברה שונה אחד מהשני על בסיס של שייכות לעדה, דת, לאום, מגדר, דתיות, מעמד ואזרחות. בין הקבוצות שוררת מידה רבה ומשתנה של אי הסכמה מתמשכת על מטרות פוליטיות וחברתיות ועל סמלים של החברה. אם כך מדובר בחברה שסועה, שבה הליכוד החברתי אינו תמיד מובן מאליו, ולעיתים הוא תוצאה של קונפליקטים מתמשכים. היותה של מדינת ישראל חברה שסועה עוררה את ההתעניינות המחקרית הן של סוציולוגים ישראלים והן של סוציולוגים ממדינות אחרות, שראו ורואים בישראל מעבדה למחקר חברתי. לאורך ההיסטוריה של הסוציולוגיה הישראלית, מחקרים רבים בחנו את המיעוטים בחברה הישראלית, תיארו את יחסי המיעוט והרוב, לעיתים בפני עצמם ולעיתים מתוך מבט השוואתי לחברות שסועות אחרות.

הכנס ה-38 של האגודה הסוציולוגית הישראלית התקיים בחודש פברואר בעיר חיפה, עיר רבת תרבותית שמשקפת בחיי היום יום את ההרכב של החברה הישראלית. בעיר חיפה גרים זה לצד זה, זה יחד עם זה, אוכלוסיה ישראלית-יהודית ותיקה, יחד עם אוכלוסיה פלשתינאית-ישראלית, אוכלוסיה חרדית, ומהגרים ממדינות ברית המועצות לשעבר. העיר חיפה נבחרה לארח את הכנס, כי המרקם החברתי שלה נראה כמקום הטבעי להמשיך ולקיים את הדיון על המשמעות של להיות מיעוט בחברה ישראלית ועל הקשיים של קיום של מערכת יחסי גומלין בין רוב למיעוט.

הכנס התקיים באוניברסיטת חיפה, בחסות משותפת עם הטכניון, והוועד הישראלי של אונסקו, ארגון שתמך בהקמה של האגודה הסוציולוגית הבין לאומית.

המושב המרכזי של הכנס הוקדש למפגש בין אנשי ציבור, המייצגים סקטורים שונים של המיעוטים

תוכן העניינים

1	בעקבות הכנס ה-38 של האגודה להיות מיעוט בישראל: מבט השוואתי דר' גוסטבו מש, אוניברסיטת חיפה
2	עיצובם של מיעוטים הרצאה במושב המליאה בכנס ה-38 של האגודה פרופ' ש.ג. אייזנשטדט
4	העבודות הזכות בתחרות התזות של האגודה הסוציולוגית הישראלית
11	מפגשי הקהילות המקצועיות (הסקציות) בכנס ה-38 של האגודה ליאת מילביצקי
12	פרסומים מחקריים: מפגש עם עורכי כתבי עת בכנס ה-38 של האגודה דר' סמדר נוי (קניון) ויעל לבנון
13	אי-שוויון ובריאות: פרספקטיבות על מדיניות חברתית-כלכלית סיכום יום העיון של קהילת (סקצית) בריאות ורפואה דר' תמר סגיב-שיפטר וליאת מילביצקי
15	Baruch Kimmerling – Some Personal Reflections Dr. Michael Shalev
16	Baruch Kimmerling as a Public Intellectual Prof. Elia Zureik
17	קול קורא לפרס האגודה הסוציולוגית הישראלית לתזה מצטיינת לתואר שני, 2008
18	ספרי סוציולוגיה חדשים
20	פרסים ומענקי מחקר לסוציולוגים
20	דוקטורים חדשים לסוציולוגיה

האגודה הסוציולוגית הישראלית

החוג למדעי ההתנהגות, המסלול האקדמי המכללה למנהל
שד' יצחק רבין 7, ת.ד. 25073 ראשון לציון 75190
טל- 03-9634492 ; פקס- 03-9634173
דואר אלקטרוני liatmi@hdq.colman.ac.il
כתובת אתר זמנית <http://iss.moonsite.co.il>

עורכת: דר' טלי כץ-גרו, אוניברסיטת חיפה
עורכת משנה: ליאת מילביצקי

קודמים, אך נראה שהאיכות המדעית עלתה, לשביעות רצונם של המציגים ושל קהל המשתתפים.

במסגרת הכנס, בעזרתה של עיריית חיפה, נערך סיור במחוזות דו-קיום בעיר: ביקרנו במרכז הערבי-יהודי בבית הגפן, בשכונת ואדי ניסנס ובאתרי פסטיבל "החג של החגים" – חנוכה, חג המולד ורמדאן.

בכנס הנוכחי בלטה הפעילות הרבה והברוכה של הסקציות של האגודה: בריאות, גוף מיניות ורבייה, דמוגרפיה, הגירה, חינוך, מגדר וצבא. חברי הסקציות נטלו חלק פעיל מאד בארגון של מושבים מקצועיים ובהבאת משתתפים חדשים לכנס. פעילותן ההולכת ומתרחבת של הסקציות חייבה את הועדה המארגנת להקצות למפגש של קבוצות מחקר אלה זמן מיוחד לפגישות של התארגנות, תאום ותכנון פעולות במהלך השנה, בין כנס לכנס.

לסיום, ברצוני להודות לחברי הועדה המארגנת וראשי המושבים על עבודתם הרבה, להנהלת אוניברסיטת חיפה על התמיכה הנדיבה והרציפה, למזכירת האגודה ליאת מילביצקי ולאחראית על ארגון הכנס אורלי רוס על עבודתן הקשה, הסבלנית והבלתי פוסקת. ללא מסירותן, תקלות רבות היו פוגעות באיכות של הכנס.

האגודה הסוציולוגית הישראלית מביעה הערכה ותודה לגופים שתמכו בכנס האגודה:

- למכללה האקדמית למנהל בראשון לציון, התומכת בפעילות האגודה לאורך כל השנה;
- לאוניברסיטת חיפה, המארחת של כנס השנה, לנשיא האוניברסיטה, לרקטור, ולדיקן של מדעי החברה, שכולם שותפים לסיוע מקיף ונדיב, שהוגש לארגון הכנס;
- לטכניון- מכון טכנולוגי לישראל;
- לארגון אונסקו;
- לעיריית חיפה.

עיצובם של מיעוטים הרצאה במושב המליאה בכנס ה-38 של האגודה

פרופ' ש.ג. אייזנשטדט

שם ההרצאה מניח כבר הנחה חזקה והיא שמיעוטים "מעוצבים" על ידי תהליכים חברתיים – ואינם בבחינת "ישויות" בעלות תכונות פחות או יותר קבועות אשר משתנות רק במידת מה על ידי הסתגלות לתנאים השונים. הנחה זו משתלבת עם גישות אחרות במדעי החברה – בין אם בגישה כמו זו של בנדיקט

בישראל וסוציולוגים בכירים. המטרה הייתה לקיים דיון ציבורי, שיאפשר לנציגים של ציבור המיעוטים להשמיע את השקפת עולמם ולסוציולוגים, המתמחים ביחסי מיעוט ורוב ובשסעים של החברה הישראלית, להביע את השקפתם בנושא. הדיון עורר עניין, אם כי מגבלות הזמן לא אפשרו את הרחבתו. לציבור הסוציולוגים הייתה הזדמנות בלתי אמצעית להתרשם מעומק השסעים שקיימים בחברה ישראלית. הדיון על השסע המגדרי התקיים לאור האשמות החמורות כלפי אנשי ציבור בכירים בחברה ישראלית על התנהגות לא הולמת ועבירות של הטרדה מינית. הקריאה לשבירת ההגמוניה הגברית והענקת שוויון הזדמנויות אמיתי לנשים הושמעה היטב. הדיון על האוכלוסייה החרדית היה סביב המחלוקת על תהליכי שינוי או המשכיות בחברה החרדית. הדיון על המיעוט ערבי היה על בסיס הדרישה המתגבשת של מתן מעמד אזרחי אמיתי לאוכלוסייה הערבית בישראל, ושל הכרה בישראל כמדינת כל תושביה. באוויר נשארה השאלה האם קיימים מספיק מוקדים של ליכוד בחברה ישראלית או שמה ליכוד היה רק אשליה של העבר.

בערב הראשון התקיים אירוע תרבות שבו נטלו חלק הפרופסור לספרות עברית ניצה בן-דב, הסופרת יהודית רותם והמשורר דר' נעים עריידה. יהודית רותם, סופרת שחזרה בשאלה, נשענה על ילדותה ונעוריה, על מנת להציג את תחושת המיעוט שלה כנערה ואישה חרדית. אך לאחר התייחסות זו, ביקרה קשות את החברה החילונית על כך שפטרה את המיעוט החרדי מחובות לאומיות, כגון שרות בצבא. דעתה היא, כי ההקלות על תלמידי הישיבות בשירות הצבאי אינן מיטיבות לא עם החברה החרדית ולא עם החברה החילונית. הן מגדילות את התהום בין שתי קבוצות אלה במקום לצמצמה. דר' נעים עריידה, משורר דרוזי, סיפר על הקשיים של מיעוט כפול, מיעוט בחברה היהודית ומיעוט בחברה הערבית בישראל. את הערב סיים מופע מרהיב של להקת "ביתא" למחול אתיופי, הפועלת בהנחייתה של הרקדנית והכוריאוגרפית דר' רות אשל.

האגודה הסוציולוגית הישראלית כיבדה את נשיאה הראשון פרופסור ש.ג. אייזנשטדט, אשר זכה השנה בפרס הבינלאומי היוקרתי ע"ש הולברג. הוא נשא הרצאה במסגרת ישיבת המליאה של האגודה בנושא "הערות על ההבניה של מיעוטים". תקציר הרצאתו מובא במידעון זה.

ביומיים של הכנס התקיימו 47 מושבים שכללו את מגוון הנושאים של המחקר הסוציולוגי בארץ, כשרבות מן העבודות הציגו מחקרים על מעמדם של מיעוטים בישראל. ההשתתפות בכנס הייתה ערה מאד, ומעידים על כך קרוב ל-400 נרשמים. השנה הופעל תהליך של בחירה אקדמית של עבודות: הצגה של עבודות מ.א. הוגבלה לעבודות שכתבתן הסתיימה, וראשי מושבים התבקשו להפעיל שיקול דעת מדעי. כתוצאה מכך, צומצם מספר המושבים, יחסית לכנסים

בחברות מודרניות מוגדרים והולכים הבדלים שונים – למשל של "חרשים" כמיעוט. מכל מקום עצם הקביעה של קולקטיב או של קטגוריות חברתיות כמיעוט הוא במידה רבה קביעה מכוונת, אידאולוגית ואף פוליטית – המגדירה חובות וזכויות.

בהיסטוריה האנושית היו אלה בעיקר, אם כי כמובן לא רק, שתי קבוצות שהוגדרו כמיעוטים – הלא הם קיבוצים אתניים "לאומיים" וקיבוצים דתיים. גם לא כל קבוצה אתנית או דתית הוגדרה תמיד בתוך החברה או התרבות בה היא חיה כמיעוט, אך אין ספק שקבוצות אלה הן השכיחות ביותר כמיעוטים. ברוב המקרים האלה עצם ההגדרה רוב-מיעוט כוללת מרכיבים של שיתוף ושל הדרה – ומתח מתמיד ביניהם. הגדרה כזו מניחה, לפחות במשתמע, שקיים איזה מכלול רחב יותר הכולל את הרוב ואת המיעוט. אך מה טיבו של מכלול זה, איזה היבטים או מרכיבים הוא מכיל ועל סמך מה מתקיימת הדרתו של המיעוט – ומהי טיבה של הדרה זו אשר אינה בהכרח קבועה לגבי קבוצה כלשהי ובתוך חברה כלשהי והיא עלולה להשתנות תדיר. המכלול משמש גם לנושא למאבקים, למו"מ בין הרוב והמיעוט. אף כי המיעוט הוא בדרך כלל חלש יותר – הוא יכול להיאבק עם הרוב – משום שעצם ההגדרה של המיעוט נעוצה בבסיס הלגיטימיות של הרוב – וכמו כל בסיס של לגיטימיות היא עשויה לשמש כמוקד קריאת תגר של חלקים שונים בחברה על ההגמוניה הקיימת.

בחינה קצת יותר מדוקדקת של הגדרות הרוב – המיעוט, בעיקר אכן, אך בהחלט לא רק, האתני או הדתי – מחזירה אותנו לנקודת המוצא של דיונו. הגדרות כאלה טומנות בחובן אפשרויות חזקות של הגדרת המיעוט האתני או הדתי כמעין ישויות בעלות תכנים קבועים אסנציליסטים, ואפילו פרימורדיאליים. אך לאמיתו של דבר עצם הקביעה של קבוצה כלשהי כמיעוט – כמו זו של כל קולקטיב או של מסורות – היא תוצאה של עיצוב חברתי, עיצוב של המרכיבים שלו ואף של המרכיבים הפרימורדיאליים שלו ושל מאבקים הקשורים בהם וזה אכן מחזיר אותנו לשאלה האם אכן – anything goes – בקביעת התכנים של המיעוט והרוב.

כדי לענות על שאלה זו מן הדין שנתבונן בכמה מקרים קונקרטיים של מיעוט. אחד המקרים המובהקים של קיבוץ אשר הווה מיעוט בתוך ההיסטוריה האנושית – הם היהודים. האם יש משהו קבוע בהגדרת "תכנו" של המיעוט היהודי לעומת הרוב, נוצרים או מוסלמים או של אזרחי מדינת לאום מודרנית. אם נחפש תוכן מרכזי קבוע כלשהו, מסורת, מנהג או אמונה, ספק אם נמצאם, אך לעומת זאת נמצא המשכיות לא מבוטלת במרכיביו השונים של תוכן כזה ברפרטואר של מרכיבים אלה – כאשר בולטים כאן בעיקר המרכיב האתני לאומי, המרכיב הדתי והמרכיב הפוליטי. תכנם הקונקרטי של מרכיבים אלה, וחשיבותם היחסית משתנה במשך ההיסטוריה היהודית, בתקופות שונות

אנדרסון המדברת על בנוי הקולקטיב – ובעיקר אכן קולקטיב מודרני כקולקטיב מדומיין (imagined communities) אך לא דמיוני – או גישה המדברת על מסורת כעל invented tradition. אך גישות אלה מעלות כמה בעיות יסודיות – כאשר העיקרית היא אם עצם ההדגשה על העיצוב מניחה שאין סדר כלשהו בתכנים של בנוי במרכיבים קולקטיבים או מסורת that everything goes; שתכנים כאלה הם פרוצים לחלוטין או שמא קיים סדר או חוקיות כלשהי בתכנים של מסגרות חברתיות תרבותיות שונות.

אחד התחומים המרכזיים אשר בהם בולטות בעיות תיאורטיות אלה הוא חקר קבוצות אתניות ובמיוחד לאומיות, כאשר לגביהם אפשר אכן להבדיל בין שתי גישות יסודיות מנוגדות – גישה אחת הקשורה בעיקר בשמו של ארנסט גלנר (המשתלב יפה, במידה רבה, בזו של בנדיקט אנדרסון – וגם להובסבאום – הרואה בלאומיות המודרנית מעין מענה פונקציונלי על צרכי בינוי המדינה המודרנית והכלכלה הקפיטליסטית. הגישה השנייה המתנגדת לתפישתו של גלנר, היא זו של תלמידו של Anthony Smith – המדגיש את "המורשות" הסמליות והאתניות של קבוצות אתניות ולאומיות (ethnosymbolism); את היסודות או המרכיבים האתניים של תנועות לאומיות. אין זה אכן מקרה שדיון זה הוא קרוב ביותר לדיון על מיעוטים – שכן בעיות המיעוטים המודרניים התפתחו ועוצבו בתוך מדינות הלאום המודרניות, ובקשר הדוק לתנועות הלאומיות המודרניות – אף כי מיעוטים היו קיימים כמובן גם לפני כן.

ליבתו של עיצובם של המיעוטים, כמו של כל קהילה, קולקטיב או קטגוריות חברתיות היא עיצוב גבולות של פעולה חברתית – כאשר גבולות אלה אינם נקבעים על ידי הפרוגרמה הביולוגית "הפתוחה" של המין האנושי. גבולות אלה הם פרוצים ומהווים מוקד של מאבקים מתמידים ומסביבם מפותחת גישה אמביבלנטית כלפי עצם תהליך העיצוב. אמביבלנטיות זו נעוצה בתודעה של חוסר האפשרות לקיים חיים מסודרים כלשהם בלעדי עיצוב גבולות, אך יחד עם זה בשאיפה לפרוץ אותם – אמביבלנטיות המוצאת את ביטויה הן בטכסים מרכזיים והן בטכסטים פולקלוריסטיים מרובים בכל החברות או התרבויות.

חלק מהותי של עיצוב גבולות חברתיים כלשהם הוא הגדרה של "האחר" "הזר" ושל היחס אליו – הגדרה היכולה להיות נוקשה או גמישה, נינוחה או אגרסיבית – אך היא קיימת תמיד כמרכיב יסודי של תהליך עיצוב הגבולות של פעולה חברתית.

הגדרת המיעוט היא סוג מיוחד של קביעת גבולות כאלה, ובתהליך עיצובה קיים מתח מתמיד בין הדרה ושיתוף. לא כל הבדל באורחות חיים או בתכונות אופי שונות נתפש כ"מיעוט". לדוגמה אין דומני חברה אשר בתוכה כל מרכיבי המשקפיים נתפשים כמיעוט – אם כי אולי במצבים מסוימים זה עלול לקרות. ואכן

העבודות הזוכות בתחרות התזות של האגודה הסוציולוגית הישראלית

פרס ראשון לעבודת תזה 2007

מצלמים כיבוש:

סוציולוגיה של ייצוג ויזואלי

הרצאה במושב מליאה בכנס ה-38 של האגודה

רגב נתגזון, אוניברסיטת תל אביב

בהנחיית: פרופ' יהודה שנהב, פרופ' דני רבינוביץ

ראשית – תודה לחברות ועדת הפרס על הבחירה, וברכות ליתר הזוכות והזוכים.

לפני שאציג בקצרה את התזה שלי, כפי שהתבקשתי, אני רוצה לזרוק קצה חוט שבטח לא יפתיע אף אחד מהסוציולוגים של החינוך היושבים כאן אבל אולי יסקרן את אלו מביניכם שאולי תוהים ותוהות מהם התנאים המבניים שמאפשרים את ייצורה של תזה שזוכה להערכת חברות ועדת הפרס. ובכן, בכל הנוגע לתזה שאני הגשתי לתחרות, התנאים ההכרחיים שאפשרו את ייצורה הם לפחות שלושה: סביבה אנושית מפרה ותומכת, זמן וכסף.

הסביבה האנושית שליוותה אותי מתחילה בהורים: באבא שלי, שתמיד תמך והתמלא בגאווה לאחר הגשת התזה, אך נפטר כשבועיים לאחר מכן, ובוודאי היה מאד גאה בי היום; ובאמא שלי, שולה, שיושבת כאן, ואם הגעתי לקו הגמר של התואר השני אז זה בעיקר בזכותך, אמא.

הסביבה האנושית ממשיכה בשני מנחים מעולים, מאתגרים ותומכים – פרופסור יהודה שנהב ופרופסור דני רבינוביץ, שהציבו לי רף גבוה ולאחריו עוד אחד ועוד אחד, אבל לולא ביטחונם בי לא הייתי מצליח לייצר עבודה שאני שלם איתה.

גם החוג לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה באוניברסיטת תל אביב הוא חלק מאותה סביבה מפרה שאפשרה לי את החופש האקדמי לחקור נושא טעון פוליטית, כמו הכיבוש הישראלי, מתוך תחום שאולי נחשב עדיין כאיזטורי, הסוציולוגיה היוזואלית. החוג לסוציולוגיה גם הרחיב את מעגל החברים שליוו אותי בלימוד, בכתיבה, בפיתוח הטענות – ואם נשארתי בשפיות כלשהי, הרי זה בזכותם.

המרכיבים הנוספים שהם בבחינת תנאים הכרחיים, או משתנים מסבירים למה שמוגדר כאן כתזה מוצלחת הם זמן וכסף. שני מרכיבים שהולכים ונעלמים עם התהליכים העוברים על ההשכלה הגבוהה בשנים

ובקיבוצים יהודים שונים. אך מה שנמשך הוא אכן הרפרטואר של מרכיבים אלה ונסיונות לקשר אותם בצורות שונות ומשתנות – תוך התייחסות למרכיבים בסיסיים של חברות הרוב. השינויים בתוכנם של מרכיבים אלה ובחשיבותם היחסית מעוצבים במידה גדולה בהקשר לעיצוב המסגרת החברתית הרחבה, מסגרת בה הרוב הוא הגמוני.

בהקשר זה מספיק להתבונן בשנויים בתכנים התרבותיים של הקולקטיב היהודי בין התקופות המודרניות על המרכיבים החילוניים של מדינת הלאום לעומת התקופה ה"דתית" של תקופת ימי הביניים, וכן בהבדלים הרבים בין הקיבוצים היהודים השונים באירופה המודרנית – הבדלים בין מדינות לאום שונות כמו צרפת, אנגליה או גרמניה לעומת הקיסרות האוסטרו-הונגרית והרוסית- כן בהבדלים החשובים בעיצובם של המרכיבים הפרימורדיאליים "אתניים-לאומיים" או דתיים בקרב הקהילה היהודית בארה"ב – בתוך מדינה הבנויה על הנחות יסוד שונות מאלה של מדינות אירופה – כשבכל אחד מתוך אלה התפתחו דפוסים שותפות והדרה שונים כלפי היהודים.

דוגמא עכשווית מרתקת של שינויים בחשיבותם היחסית של מרכיבים אתניים לעומת הדתיים אפשר למצוא בבנוי הזהויות "הגלויות" או "הפזורות" המוסלמיות השונות באירופה. פזורות אלה – תופעה חדשה ביחס להיסטוריה האיסלמית, במיוחד זו של החברה האיסלמית במזרח הקרוב – התגבשו באירופה ממחצית המאה הקודמת והיו מגוונות גם מבחינה אתנית – תורכים, מרוקאים, פקיסטנים, וכיו"ב. הזהות האיסלמית שלהם הייתה במידה רבה מעוגנת בתוך הזהויות "האתניות" – אך במשך שני העשורים האחרונים, בהשפעת תהליכי הגלובליזציה השונים, התפתחו תנועות קיצוניות פונדמנטליסטיות המדגישות את הזהות הדתית הכללית, הזהות האוניברסלית של "האומה" האיסלמית כמרכיב מרכזי תוך המעטת חשיבותם, לפעמים אפילו ביטול גמור, של המרכיבים המקומיים והאתניים. מגמות דומות גם אפחות דרמטיות אפשר לזהות היום בקרב הפזורות היהודיות באירופה ובארה"ב – וכן הסיניות גם בארה"ב מדרום מזרח אסיה.

וכאן חוזרים אנו לשאלת המוצא של דיונו – האם יש משהו קבוע במרכיבים של הזהויות הקבוצתיות; של סוגי קהילות או ציבורים שונים – כמו למשל כפי שציין אדוארד שילס המרכיב הפרימורדיאלי, האזרח והקדוש בבנוי זהות קולקטיבית; כמו שמרכיב הזמן והחלל הם מרכיבי יסוד בבנוי התודעה האנושית. גם אם קיימים מרכיבים אלה בשטחים השונים של פעולה אנושית, התוכן הקונקרטי של מרכיבים אלה והקשרים ביניהם משתנים ומעוצבים על ידי תהליכים חברתיים, וחקר תהליכים אלה הוא אחד האתגרים החשובים של המחקר הסוציולוגי, ההיסטורי והאנתרופולוגי.

בכדי לענות על שאלות אלו ביקשתי להעביר את הדגש מהצלם אל פעולת הצילום ולהציע סיווג של פרקטיקות צילום הכיבוש לשלושה אופני צילום: אופן צילום בנאלי, אופן צילום אסתטי ואופן צילום טרנסגרסיבי. בעוד שאופן הצילום הבנאלי מהווה חוליה בשעתוק הסדר החברתי הקיים, בקיבוע זהויות ומבני כוח ובחזוקה מנגנוני השליטה, אופן הצילום האסתטי מסווה את הממד הבנאלי באמצעות תחכום צורני ופנייה לחושים ולרגשות של המתבוננים. לעומת שני אופני צילום אלו, אופן הצילום הטרנסגרסיבי מפרק את דפוסי הייצוג הבנאליים והאסתטיים המקובלים תוך פריצת גבולותיהם, ובאמצעות מהלך "עברייני" זה מציע מבט מסוג אחר, ובכך מאפשר את ביקורת הסדר החברתי ומבני השליטה הקיימים.

סיווג זה עלה מתוך ניתוח קורפוס של כ- 800 צילומי עיתונות מקצועיים, ופיזור הנתונים מלמד שאופן הצילום הרווח בקרב כל צלמי העיתונות שנבחנו, בלי קשר לזהותם הלאומית, הוא אופן הצילום הבנאלי (כ- 86 אחוזים), ומיעוט קטן ביותר מהצילומים (כ- 8 אחוזים) מציג אופן צילום טרנסגרסיבי.

החלק המרכזי של עבודתי מבקש להסביר את הממצאים הללו באמצעות ניתוח ראיונות עומק עם צלמי עיתונות המתעדים את הכיבוש. ניתוח זה העלה שמנגנוני מיסוד בלתי פורמאליים הפועלים בשדה המקצועי של ייצור צילומי העיתונות הם שחוסמים את הופעתם של הדימויים הטרנסגרסיביים, ורק צילומים בודדים מצליחים לחמוק מבין סוגרי פרקטיקת הצילום המקצועי תוחמת, אם כן, את אופן ייצורם של דימויי הכיבוש לתחומיה של הבנאליות, אשר תורמת, בתורה, לנורמליזציה של מצב הכיבוש.

כלומר: לא מדובר על החלטות מערכתיות של גופי תקשורת שלא להציג צילומים המאפשרים מבט מורכב על הכיבוש, אלא שהממצאים מעידים על כך שכבר בפעולת הצילום, עוד בתהליך בו הצלם הופך את ההתרחשויות הנגלות לנגד עיניו לידע ויזואלי, או נמנע מלעשות כן, כבר בשלב זה נחסמת האפשרות ליצירתם של הצילומים המאפשרים ביקורת.

בהמשכו של המחקר מצאתי לבסוף את המיקום החברתי בו מתאפשר ייצורו של המבט הטרנסגרסיבי, המבט אשר מאפשר את הביקורת. באופן מפתיע היה זה באחד ממעוזי הרדיקליים של הכיבוש: בחברון. שם מצאתי את הצילומים שהצליחו לטלטל אותי – והיה זה דווקא באלבומיהם הפרטיים של אלו ששוטטו בסמטאות הקסבה - החיילים, ככובשים המתפקדים בו בזמן גם כצלמים חובבים. העיון באלבומיהם של מספר חיילים וניתוח ראיונות עומק שערכתי עמם העלה שהפוטנציאל לייצורם של ייצוגים המאפשרים ביקורת ביחס לכיבוש נמצא דווקא בקרב צלמים לא מיומנים ולא מקצועיים, צלמים שמנגנוני המיסוד של שדה הצילום המקצועי לא הפעילו את השפעתם המלאה עליהם.

האחרונות. לפי מאמר שפורסם לאחרונה על ידי דר' ניצה ברקוביץ ודר' ניב גורדון¹, בשנים שכתבתי את התזה הממשלה קיצצה יותר מעשרים אחוזים – למעלה ממיליארד ומאתיים מיליון ש"ח – מתקציב האוניברסיטאות, וזאת בשם "התייעלות כלכלית", אותו "עגל זהב של התפישה הניאו-ליברלית", כך הם כותבים במאמרם. אמנם זכיתי לסיוע נדיב מקרן המלגות על שם יונתן שפירא, וגם לתמיכה מההורים לצד עבודה במשרה חלקית לאורך כל הלימודים, אבל ברור לי כי אילו הייתי נדרש להתחיל לכתוב את התזה בתנאים של היום הרי שלא הייתי זוכה למעמד המרגש הזה.

עד כה דיברתי על שלושה משתנים בלבד, אבל כולנו יודעים שקיימים לצידם ובתוכם משתנים מסבירים נוספים כמו מגדר, אתניות ולאומיות, שהם כל כך ויזואליים במקרה שלי שחשבתי שאפשר לוותר עליהם בכנס בנושא מיעוטים.

אבל כעת – לעבודה שהושלמה, בזכות כל אלו: עבודת התזה שלי מבקשת לבחון את פרקטיקת הצילום בכיבוש הישראלי. הצילום, מאז המצאתו, נוטל חלק בכינון זהויות ובכינונם של סובייקטים, ובתוכם גם הסובייקט המצלם. לכן, כנקודת מוצא, ביקשתי להתייחס לצילום כאל פעולה חברתית ולהתמקד באופן הייצור של התצלומים. אחת מההשלכות של התמקדות זו היא הפניית המבט מניתוח של תכני צילומים אל ניתוח של פעולת הצילום ועמידה על ההקשרים החברתיים המכוננים את ההתבוננות, החשיפה וההסתרה הכרוכות בפעולה.

במובן הרחב ביותר, המחקר הוא תולדה של תחושת חוסר נחת במרחב שבין ההתבוננות לתבונה. בתור מי שהאינתיפאדה השנייה הוציאה אותו לשדה ולא תמיד לצרכי מחקר, אלא לפעולות ולתיעוד ויזואלי של ארגונים הנאבקים בכיבוש, שאלת המחקר שלי התהוותה יחד עם התנסוול הגובר מעקרות הפעולה הפוליטית ובעיקר מהתיעוד שלה.

באותה מידה שלא הייתי מרוצה מהצילומים שהתפרסמו בתקשורת הממוסדת כך גם לא הייתי מרוצה מהצילומים שיצרת בעצמי. לכן, במקום לחקור את עצמי, הפניתי את שאלת המחקר לשדה המקצועי של ייצור צילומי העיתונות ושאלתי: מדוע כמעט ולא קיימים בתקשורת הממוסדת דימויים ויזואליים אשר מצליחים לחדש לנו דבר מה על אודות הכיבוש הישראלי? מדוע נדמה שהדימויים הויזואליים הניתנים לנו רק משעתקים את הידע המובן מאליו שיש לנו אודותיו? האם הדימויים הללו הם באמת פניו של הכיבוש? האם רק אלו הם פניו של הכיבוש?

¹ "כך חוסלה ההשכלה", אתר Ynet, 9/2/2007: <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3362609,00.html>

בחברה הישראלית הביאה למספר גדל של קבוצות המבקשות לחזור לשורשיהן התרבותיים ולהדגיש את זהותן האתנית הייחודית. רצון זה התבטא גם בקרב מהגרי שנות התשעים, וזכה לתגובה אמביוולנטית מצד החברה הישראלית: מחד, גל זה קיבל אוטונומיה תרבותית ניכרת ויחס סובלני לתביעותיו, והזהות הרוסית אשר לא הייתה לגיטימית בעבר, הפכה היום לחלק מהפסיפס התרבותי בישראל. מאידך, נמצא כי השינוי בקליטת המהגרים על ידי הציבור עצמו היה מתון, וגישת "כור ההיתוך" עדיין מהווה גישה דומיננטית.

בנוגע ליחסים בין שני גלי ההגירה, מחקרים מראים כי "גורם מועד ההגירה" משפיע על היחסים בין גלי הגירה שהגיעו ממקום אחד למשנהו במועדים שונים, והם עלולים להיות מתוחים. בהקשר זה מדווחת חלק מהספרות כי שני גלי ההגירה מברית-המועצות לישראל התמזגו בקהילה לשונית-תרבותית אחת עם בידול פנימי בין הותיקים (מהגרי שנות השבעים) לחדשים (מהגרי שנות התשעים); עם זאת, קיימת גם ספרות המדגישה את המתח בין שני הגלים.

נשאלת השאלה האם האוטונומיה החברתית-תרבותית ה"רוסית" והתגובה אליה מצד החברה הישראלית יתבטאו גם בהבניה מחודשת של זהותם של מהגרי שנות השבעים. מחקר זה מבקש לבחון באיזה אופן מדברים מהגרי שנות השבעים על זהותם לאור השינויים שחלו בחברה הישראלית, ובמיוחד לאור גל ההגירה מחבר העמים בשנות התשעים והמפגש התרבותי-כלכלי-חברתי עם מהגרי שנות התשעים.

המחקר מבוסס על ראיונות עומק חצי-מובנים עם עשרים ושישה גברים ונשים אשר היגרו לישראל מברית-המועצות בגל של שנות השבעים בהיותם בני שמונה-עשרה ומעלה. רוב המראיינים משכילים, רובם מתגוררים בדרום הארץ, גילם הממוצע 53.5, שנת ההגירה הממוצעת 1975.5, גיל ההגירה הממוצע 25.1, כמעט כולם הגיעו מרפובליקות-הפריפריה של ברית-המועצות. דגימת המראיינים נעשתה בשיטת "כדור השלג". המחקר יוצא מתוך הגישה הפרשנית ושיטת המחקר שנבחרה כוללת את ניתוח הראיונות על פי מסורת הניתוח הנושאי (Thematic Analysis).

ממצאי המחקר מראים כי המפגש עם המהגרים החדשים מעורר שאלות בנוגע לזהות הרוסית של המהגרים הותיקים, אך גם בנוגע לזהותם הישראלית. הזהות הישראלית של המהגרים הותיקים אינה מובנת-מאליה עבורם, על אף השנים הרבות שהם חיים בישראל; זוהי זהות שהם עובדים למענה באמצעות רכישת הון תרבותי ישראלי והתחברות למה שהם תופשים כ"ישראליות טובה", אשר שונה, לעתים, מפרופיל "האדם הסובייטי" ומן ההביטוס הרוסי. גל ההגירה מברית-המועצות לשעבר בשנות התשעים חיזק את הזהות הישראלית של המהגרים הותיקים,

עבודתי עוסקת אם כן בניסיון לשפוך אלומה קטנה של אור על אחד הנושאים המרתקים בעיניי בסוציולוגיה: על המציאות הכאוטית לעומת הניסיונות הבלתי נלאים לאלפה, לארגנה ולטהרה - בין השאר באמצעות פרקטיקת הצילום - בו בזמן שפרקטיקה זו לכשעצמה גם מאפשרת, ולעיתים מייצרת, את הופעתה של המציאות המופרעת.

פרס שני לעבודת תזה 2007

זהותם של מהגרי שנות ה-70

מברית-המועצות לישראל

לאחר גל ההגירה של שנות ה-90

פנינה דולברג, אוניברסיטת בן-גוריון

בהנחיית: דר' ניצה ינאי

אילו תהליכים עוברים מהגרים ותיקים במפגש עם קבוצת מהגרים חדשה מארץ מוצאם? כיצד משפיע הדבר על הבנייה מחודשת של זהותם החברתית והאתנית? העבודה עוסקת באסטרטגיות השונות להבניית זהות, במפגש הזמן והמקום של קבוצות מאותה התרבות: מהגרים מברית-המועצות לשעבר אשר הגיעו לארץ בשנות השבעים ונפגשו מחדש ב"רוסיות" של מהגרי שנות התשעים.

החל מסוף שנות השישים ובמהלך שנות השבעים הגיעו לישראל כמאה ושישים עד מאתיים אלף מהגרים מברית-המועצות. אופן הקליטה שהיה מקובל בתקופה בה הגיעו ידוע כ"כור ההיתוך", מדיניות אשר הפעילה לחץ להשתלבות מהירה של מהגרים בחברה. אמנם, בשנות השבעים החלו לבוא לידי ביטוי בחברה הישראלית שינויים כתוצאה מהתרחבות הסובלנות לרב-תרבותיות וגברה הלגיטימציה לפלורליזם תרבותי ולביטויים אתניים של קבוצות-משנה בחברה, אך בדומה לגלי הגירה קודמים, גם גל זה לווה בסטריאוטיפים ובציפייה לאסימילציה. הספרות מראה כי מהגרי שנות השבעים ניסו להיטמע בחברה הישראלית ולהדמות לקבוצות ההגמוניה בה וכי באופן כללי קליטתם נחשבה לקליטה מוצלחת, על אף שחלק מהמקורות טוענים כי הקליטה הכלכלית והתעסוקתית של המהגרים הייתה מהירה ויעילה מהקליטה החברתית והפוליטית.

בשנות התשעים החל גל הגירה נוסף מברית-המועצות (לשעבר), אשר מנה כתשע-מאות אלף נפש. ביחס לגל הקודם, מדובר בגל גדול יותר, בעל פרופיל דמוגרפי שונה של מהגרים, גורמים "דוחפים" שונים מברית-המועצות וגורמים "מושכים" שונים לישראל. במהלך השנים החברה ממנה הגיע כל אחד מן הגלים עברה שינויים, וכך גם החברה אליה הגיעו. במקביל לכך, התרחבות המגמות הרב-תרבותיות

ציונים לשבח לעבודת תיזה 2007

גבולות הכיבוש: נדירותו של אונס צבאי בסכסוך הישראלי פלשתיני

טל ניצן, האוניברסיטה העברית
בהנחיית: פרופ' אייל בן ארי, דר' עדנה לומסקי-פדר

מחקר זה עוסק בתופעה שכיחה בהיסטוריה האנושית, אונס צבאי, מציע מודל הסברי לתופעה ומתמקד בנדירות אונס צבאי בסכסוך הישראלי פלשתיני כמקרה בוחן.

המחקר מתבסס על מודל לפיו אונס צבאי הנו פועל יוצא של מצבם של גבולות קבוצתיים. כלומר הוא תוצר של מצב חברתי בו גבולות חברתיים: השתייכות לקבוצה ויחסי הכוח בין קבוצות, גבולות פיזיים – מרחביים, וגבולות התנהגותיים: מקצוענות ומוסריות, הנם מעורפלים, ובו בזמן, הגבולות המגדריים ברורים ואיתנים. על פי מודל זה ניתן לראות שני טיפוסים אונס צבאי, הראשון, אונס צבאי מכוון, הוא אקט שנועד להשיג מטרות פוליטיות, הבהרת הגבולות שהטשטשו ומתבצע בסיועה או הנחייתה של יד מכוונת. השני, אונס צבאי סימפטומטי, הוא אקט שנועד להשגת מטרות אישיות, ומתבצע כסימפטום של חולשת גבולות חברתיים ויכולות פיקוח.

המחקר מתמקד במקרה בוחן יחיד; נדירות האונס בסכסוך הישראלי פלשתיני. הטענה הבסיסית הנה שמקרי האונס הצבאי שהתרחשו בעבר ויתכן שמתרחשים בהווה, על ידי חיילים ישראלים, בסכסוך הישראלי פלשתיני, משתייכים לטיפוס האונס הצבאי הסימפטומטי, ולא המכוון. פרקי הניתוח מתארים עד כמה ברורים גבולות ההשתייכות לקבוצות השונות ועד כמה ברורים יחסי הכוחות ביניהן, את הדרכים בהם מובנים, מונחלים ומפוקחים גבולות ההתנהגות המקצועיים והמוסריים ואת הפרקטיקות בעזרתן מנוהלים ומתוחזקים גבולות המרחב. בו בזמן, ניתן לראות כיצד מטושטשים ומעורפלים הגבולות המגדריים.

טענה חשובה העולה מן המחקר היא שבשל עמימותו של הגבול המרחבי בסכסוך הישראלי-פלשתיני, הגבולות האתנו לאומיים נחקקים בתוככי תוכם, בגופם של החיילים וחציית הגבולות נדחית באופן פיזי, כמעין מנגנון משמוע עצמי המלווה אותם לכל מקום אליו יפנו.

הטענה נוספת הנה שהעדרו אונס צבאי מכוון מהווה דרך חלופית למימוש אותן מטרות פוליטיות. בסכסוך הישראלי-פלשתיני ניתן לראות כי נדירות האונס הצבאי אך מחזקת את הגבולות הקבוצתיים ומבהירה

בעיקר בשל ההבחנה שהם מנסים ליצור בינם לבין המהגרים החדשים, המתבטאת בהדגשת הזהויות היהודית והציונית בקרב המהגרים הוותיקים ביחס לזהויות אלה בקרב המהגרים החדשים. עם זאת, במקביל לכך החלה להיבנות אצל מהגרי שנות השבעים מחדש גם הזהות התרבותית הרוסית. הלגיטימיות המתפתחת לרב-תרבותיות לצד האפשרויות התרבותיות שיצר גל ההגירה של שנות התשעים הביאו לכך שהמהגרים הוותיקים יכולים לבטא את ה"מטען" (ההביטוס) הרוסי שלהם ואת האמביוולנטיות התרבותית שלהם, אותה חשו צורך להסתיר בעבר.

הזהות התרבותית הרוסית המתחדשת פותרת עבור המהגרים הוותיקים סתירות וקונפליקטים שחשו כאשר ניסו להתאים עצמם לתרבות הישראלית. עם זאת, היא לא תמיד הולמת את הזהות התרבותית שפיתחו בישראל, וזיהויה עם גל ההגירה של שנות התשעים מקשה על חיבור הזהויות פי כמה. כך, האפשרויות התרבותיות החדשות מקלות על המהגרים הוותיקים, אך גם יוצרות עבורם סתירות וקונפליקטים חדשים.

המחקר מראה כי השלכות ההגירה ארוכות-הטווח לא מסתיימות גם לאחר גדיעת השורשים במולדת הישנה, ואף לא כשלושים שנה לאחר ההגירה. המחקר מציע לראות את מהגרי שנות השבעים דרך תנועה בין ובתוך זהויות; מצד אחד הם מבקשים לחדד את ההבחנה בינם לבין המהגרים החדשים, ומצד שני הם רוצים להדגיש את תרבותם הרוסית. לפיכך, התנועה בין הזהויות, אשר יוצרת זהות "ממוקפת", מאפשרת ביטוי לזהויות השונות של המהגרים הוותיקים בהקשרים הנוחים להם – פריבילגיה שהמהגרים הוותיקים לא יכלו או לא רצו להביע בשנים עברו, אשר במידה מסוימת מתאפשרת להם כיום בזכות מיקומם בחברה הישראלית.

תרומתו האמפירית של המחקר מתבטאת בחידוש חקר המאפיינים ה"סובייטיים" של מהגרי שנות השבעים מברית-המועצות תוך הוספת מרחק הזמן וההשוואה עם מהגרי שנות התשעים, וכן בהתייחסות לנושא עמדות המהגרים הוותיקים מברית-המועצות על המהגרים החדשים. אמפירית ותיאורטית, מדובר בחקר מקרה בו חלו הצטלבויות של שני גורמים – שני גלי הגירה מתקופות שונות לצד שינוי שחל בשיח הרב-תרבותי ובקליטת המהגרים. לפיכך, ניתן ללמוד כאן על שתי התופעות וגם על הקשר ביניהן. תרומתו התיאורטית של המחקר היא בעיסוקו במהגרים ותיקים וביחסים בין מהגרים ותיקים וחדשים שהגיעו מאותה התרבות במועדים שונים, וכן ובעיסוקו בהתמודדות הסובייקטים עם האפשרות לכוון מחדש זהות ש"נשכחה" וכעת ניתן "להיזכר" בה.

מצליחות תנועות חברתיות להשפיע על המדינה בעידן הנוכחי.

הדיון מבוסס על התבוננות בתנועות חברתיות, אשר פעלו בישראל ויצרו דפוסים שונים של התנגדות לפעילות המדינה בנושא בניית מכשול ההפרדה בגדה המערבית. מדובר בפרויקט בקנה מידה עצום, שנבנה בשעת מלחמה במטרה לחזק את הריבונות המדינית באמצעות הקמת חיץ פיסי וסמלי בין החברה הישראלית לחברה הפלסטינית. המחקר התמקד בשתי תנועות חברתיות: האחת, תנועה משותפת לאזרחים ישראלים יהודים מהיישוב מבשרת ציון ולפלסטינים מהיישוב בית סורי, פעלה במשך חודשים ספורים במטרה לשנות את תוואי המכשול בין שני היישובים והתבססה על עתירה לבג"צ. השנייה, "התנועה נגד החומה", רשת של פעילים פלסטינים, ישראלים ובינלאומיים שקראו תגר על פרויקט מכשול ההפרדה כולו באמצעות פעולות של התנגדות ישירה.

המסגרת התיאורטית לדיון מבוססת על הבחנה בין שני מימדים של השפעה פוליטית: האחד, השפעה על מדיניות שלטונית, והשני, השפעה תרבותית על השיח (discourse) הדומיננטי בחברה. הכלי הפרשני שבאמצעותו נבחנה פעולתה של כל תנועה הוא "ניתוח מסגרת" (frame analysis), שנעשה בעזרת מגוון של כלים מתודולוגיים איכותניים. ממצאי המחקר מצביעים על הבדלים ניכרים בין מסגרות הפעולה הקולקטיביות (collective action frame) שנוצרו בכל אחת מהתנועות: המסגרת של התנועה נגד החומה הושתתה במידה רבה על מרכיבים פוסט-לאומיים ופוסט-מדינתיים שהתכוונו לערער על שיח הביטחון-הלאומי הישראלי ועל מגמת ההפרדה מהעם הפלסטיני. מסגרת הפעולה של התנועה של מבשרת ציון ובית סורי, לעומת זאת, היתה מתונה יותר, גילתה קונפורמיות גבוהה לשיח הביטחון-הלאומי והתנהלה בחלקה בתוך מערכת המשפט הישראלית.

בחינת השלכותיה של כל אחת מצורות ההתנגדות הללו מלמד כי במקרה הראשון, הפעילות מחוץ לשיח הדומיננטי לא אפשרה לתנועה נגד החומה להשפיע על מדיניות בניית המכשול. המחקר גם התקשה להצביע על השפעה משמעותית של פעילותה של תנועה זו על השיח הדומיננטי ועל הדיון הציבורי ביחס למכשול ההפרדה. אעפ"כ, המחקר מלמד כי התנועה הציבה אתגר לא מבוטל בפני המדינה, אשר נאלצה לעשות שימוש במגוון של אמצעים על-מנת לשמר את הדומיננטיות שלה, אמצעים כמו: גירוש פעילים זרים, דיכוי ההפגנות בידי כוחות הביטחון, ירי של כדורי גומי וגז מדמיע ואף של אש חיה באזורי ההפגנות ויצירת דה-לגיטימציה למעורבות של אזרחים ישראלים בפעילות התנועה. במקרה השני, לעומת זאת, פעילותם של אנשי מבשרת ציון ובית סורי נעשתה בתוך השיח הדומיננטי. הפעילים פנו לבית המשפט הגבוה לצדק, צרפו לעתירתם מומחי ביטחון מ"המועצה לשלום ולביטחון" ופעלו בדרכים הנחשבות

את האבחנות הבין קבוצתיות, כפי שאונס צבאי מכוון היה עושה זאת.

הטענה המרכזית הנה שבעוד העדרו של אונס צבאי מכוון מהווה דרך חלופית למימוש אותן מטרות פוליטיות, העדרו של אונס צבאי סימפטומאטי אינו מהווה דרך חלופית למימוש אותן מטרות אישיות, אלא מעיד על מדיניות ברורה הדוחה אותו ופועלת במרץ למניעתו. הווה אומר, היעדרות מוצהרת של אונס צבאי סימפטומטי משיגה את המטרות הפוליטיות שהעדר אונס מכוון משיג. מאחר ואונס צבאי מכוון הוא רתימת התנהגותו של היחיד לצורכי הקולקטיב, אזי אי אונס סימפטומטי מהווה צעד נוסף בהכפפת היחיד לצורכי החברה. זוהי למעשה היכולת לחדור לגופו של היחיד ולחקוק בו דחייה מפעולות שהוא עשוי לבצע למען עצמו, כיוון שהן אינן עולות בקנה אחד עם האינטרסים של הקולקטיב.

זהו מחקר איכותני, המנסה לפענח את חווייתם של חיילים הפועלים כיחידים וכקבוצה בקרב אוכלוסייה אזרחית פלשתינית. על מנת להבין מצבי מלחמה ולחיימה נסקרת ספרות מקצועית בנושא קונפליקטים אתניים וטריטוריאליים ואונס צבאי. ההתמקדות בקונפליקט הישראלי – פלשתיני, מתבססת על ספרות בנושא הקונפליקט, על דוחות של ארגוני זכויות אדם מקומיים ובינלאומיים ועל כתבות עיתונאיות בנושא. כמו כן, לצורך הבנת מקומו של החייל הישראלי, השחקן הראשי במסע חיפוש זה, מנותחים כעשרים וחמישה ראיונות עומק עם גברים ישראלים בגילאי 23-32 ששרתו בקרב אוכלוסייה פלשתינאית במהלך שירותם הצבאי הסדיר או בשירות המילואים.

בין "גדר הביטחון" ל"חומה" האפרטהייד:

השפעות הפעילות של תנועות חברתיות על המדינה בעידן המודרני-מאוחר: המקרה של מכשול ההפרדה בין ישראל לגדה המערבית

יובל פיינשטיין, אוניברסיטת חיפה
בהנחיית: דר' אורי בן אליעזר

בספרות התיאורטית מתקיים ויכוח ער בין חוקרים הטוענים כי בעידן הנוכחי, המכונה "מודרניות-מאוחרת", "מודרניות רפלקסיבית" או "עידן הגלובליזציה", הולכת ונשחקת הדומיננטיות של המדינה, לבין חוקרים השוללים עמדה זו וטוענים כי הדומיננטיות המדינית נותרה כמעט כשהיתה. חקר תנועות חברתיות יכול לתרום לויכוח זה. טענה נפוצה היא שפעולתן הגוברת של תנועות חברתיות מסמנת ומעודדת תהליכים של שחיקה בעוצמה המדינית. לפיכך, במרכז חיבור זה עומדת השאלה: עד כמה

במהלך ההיסטוריה הארגונית, בהתפתחותם של סוגי שליטה שונים, כאשר בעידן הנוכחי השליטה הנורמטיבית היא הצורה הרווחת. שליטה נורמטיבית פירושה ניהול עובדים באמצעות התייחסות למחשבותיהם לרגשותיהם ולזהותם, כך שיפעילו את השליטה על עצמם (קונדה, 2000). צורה זו הינה ייחודית בעיקר בשל הדימוי החופשי, הנייטרלי, השוויוני וההומניסטי שהיא משרתת באמצעים פסיכולוגיים לנשלטים, כאילו השליטה היא למעשה של עצמם ובעצמם ולא של גורם חיצוני בהם. אחד מהאמצעים הפסיכולוגיים הבולטים שבאמצעותו ניתן לקיים שליטה כזו הוא התרבות הארגונית. שליטה נורמטיבית באמצעות תרבות ארגונית היא אחד ממוקדיו של מחקר זה, והיא נפוצה במיוחד בארגוני הייטק בשל מאפיינים שייחודיים להם (קונדה, 2000). בחינה מעמיקה של נושא השליטה הנורמטיבית הביאה אותי לגילוי כי הנושא לא נידון כמעט מתוך ראייה מגדרית. הדבר נובע, ככל הנראה, מן ההתייחסות הרווחת אל ארגונים באשר הם, כאל ישויות רציונליות, וככאלה - נייטרליות מבחינה מגדרית. בעשורים האחרונים הולך וגובר העניין בארגונים כזירות המייצרות ומשקפות אי שוויון בין בני אדם, בדגש על אי שוויון מגדרי. במילים אחרות, כיום הגישה הרווחת בארגונים ישויות ממוגדרות הולכת וצוברת מקום של כבוד בשיח הארגוני. ג'ואן אקר היא אחת התיאורטיקניות הבולטות, אשר הציעה דרך אפשרית לניתוח ארגונים באמצעות ראייה מגדרית. היא מונה חמישה תהליכים המשקפים ומייצרים את החלוקות המגדריות בארגונים, שבבסיסן יחסי כוח: יצירת חלוקות ע"פ מגדר, יצירת סמלים ודימויים, יחסי גומלין ארגוניים, הצגת הזהות האישית ויצירת לוגיקה ארגונית (Acker, 1990). מתוך מודל זה ניתן להסיק כי העולם הארגוני מבוסס על הסדר החברתי המגדרי ואף מנצל אותו לטובתו. בהמשך להנחה זו אודות היותם של ארגונים ממוגדרים באשר הם, אני מניחה שגם מבנים ותופעות בתוכם (במקרה זה שליטה נורמטיבית), הינם ממוגדרים.

מתוך המחסור במחקרים המשלבים שליטה נורמטיבית ומגדר בארגונים, ומתוך החשיבות אותה אני רואה בחתירה לקראת שוויון מגדרי בעולם החברתי בכלל והארגוני בפרט, בחרתי לעסוק בנושא המחקר הנוכחי, במטרה ליצור מודעות שתביא לשינוי יחסי הכוח לכדי יחסים שוויוניים.

מחקר זה הינו חקר מקרה, שהוא, למעשה אתנוגרפיה ארגונית. היתרון של האתנוגרפיה במחקר מעין זה הוא ביכולת להגיע לתיאורים עשירים של התופעה הנחקרת, תוך חקירה של מקרה אחד לעומקו ובאופן בלתי אמצעי. מחקר זה מבוסס על ראיונות ותצפיות במגוון של מצבים ארגוניים.

ממצאי המחקר הנוכחי מראים כי חברי "מבט-טק" מצויים תחת פיקוח מתמיד במקום עבודתם. זיהיתי שלושה מנגנוני פיקוח עיקריים בארגון זה: קיומן של

לגיטימיות בישראל ושאפשרו השגת הישגים ברמת המדינית. הגשת עתירה לבג"צ ע"י תושבים מבית סוריק וממבשרת ציון הביאה לשינוי תוואי המכשול בין שני היישובים הללו ובעקבות הפסיקה בה נעשו שינויים בתוואי המכשול גם באזורים נוספים. ברמת השיח, היו למקרה זה השלכות דו-כיוונית: מצד אחד, הוא אפשר למדינה לשעתק את "הקול הביטחוני" כסמכות שמצדיקה את בניית המכשול בשטחים פלסטינים, אך מצד שני הוא יצר סדק ביכולת של המדינה לעשות בקול זה שימוש בלעדי.

בתשובה לשאלת המחקר, מתברר, מצד אחד, כי פעילותן של שתי התנועות, התנועה נגד החומה והתנועה של מבשרת ציון ובית סוריק, מייצגת את פגיעותן וחדירותן של השדה הפוליטי המדינתי בכלל, ושל השדה הישראלי בפרט, לפוליטיקה "מן השורשים" ולשיתוף פעולה בין גורמים מקומיים לגורמים טרנס-לאומיים. מצד שני, בשני המקרים הוכיחה המדינה יכולת להתמודד עם סוגים שונים של ערעור על סמכותה. בסיכומו של דבר, ההבדלים בין שתי מסגרות הפעולה, הדינאמיקה השונה שנוצרה בין כל תנועה לבין המדינה, וההשלכות השונות שהיו לפעילות, אינם מספקים תמיכה לטענה לפיה סופה של המדינה קרב, אך גם לא מצדיקים את הטענה הנגדית, לפיה התפקיד והסטאטוס של המדינה נותרו כשהיו. לפיכך, במקום להכריע ביוכוח בין שתי טענות אלו, מעלה המחקר את האפשרות שהפוליטיקה בעידן המודרני-מאוחר מתאפיינת בהתפתחות הדדית הן של גילויי חתרנות כלפי הדומיננטיות המדינית והן של פעולות מדיניות המרסנות, על-פי רוב בדרכים אפקטיביות, את הפעילות הזו. המחקר מציע את האפשרות הזאת כתמונת מצב של עידן מודרני-מאוחר וכנקודת מוצא למחקרים עתידיים.

ממגדרים פיקוח:

מבט אתנוגרפי

על פיקוח ואי שוויון מגדרי בארגון הייטק

יעל מושגוב-שלח, האוניברסיטה העברית

בירושלים

בהנחיית: דר' תמר זילבר ודר' ישראל כ"ץ

מחקר זה משלב בין שני זרמים תיאורטיים עיקריים: שליטה (נורמטיבית) בארגונים וארגונים ממוגדרים. שילוב זה נעשה באמצעות מחקר אתנוגרפי, המבוסס על חקר מקרה של ארגון ההייטק "מבט-טק" (שם בדוי) – ארגון המונה כ-20 עובדים, העוסק בהיבט מסוים של מצלמות אבטחה ושוכן אי שם במרכז הארץ.

מאז ומתמיד נדרשו מנגנונים של שליטה על מנת שארגון יוכל להשיג את מטרותיו ויעדיו. ניתן להבחין,

של גופניות ומיניות (שיש להן משמעות שונה עבור נשים וגברים) בחיים הארגוניים. השניה היא הדגשת שייכותן של נשים לספירה הפרטית ושל גברים לספירה הציבורית באופן טבעי כביכול, תוך הדגשת ההיררכיה בין הספירות. שתי הדרכים הללו תואמות את אי השוויון המגדרי הקיים ומשעתקות אותו ובו זמנית גם מאפשרות שימוש יעיל במנגנוני הפיקוח.

עלה ירוק, צווארון לבן:

דפוסים של שימוש שגרתי בסמי-קנאביס
(מריחואנה וחשיש) בגילאי 50-35 במעמד
הבינוני-בורגני בישראל

נטע ארגון, אוניברסיטת תל-אביב

בהנחיית: פרופ' רונן שמיר

חיבור זה עוסק בתופעה של סטייה חוקית וחברתית אשר מתרחשת בזרם המרכזי של החברה בישראל: שימוש שגרתי בסמי-קנאביס (מריחואנה וחשיש) בגילאי 50-35 במעמד הבינוני-בורגני בישראל.

בישראל, מתמקד רוב המחקר הנוגע לשימוש בסמים בשתי קבוצות שאינן שייכות לזרם המרכזי של החברה: צעירים ועבריינים. בשונה מכך, מחקר זה בוחן את השימוש בסמי-קנאביס בקרב שכבות שאינן-שוליות - ואף מובילות בחברה, כתופעה רווחת ומקובלת חברתית, אשר זוכה הן לתמיכה ציבורית ותקשורתית והן לעצימת עין ממסדית וחוקית. זוהי תופעה חדשה יחסית בעולם המערבי בכלל, ובישראל בפרט. לפיכך, ייחודו של מחקר זה בכך שהוא חושף היבטים נוספים של התופעה, מרחיב את הדיון בה ובוחן כיצד מתיישבות מגמות סותרות-לכאורה אלו, המייצגות שמירת גבולות ופריצתם, זו עם זו.

שאלה זו נבחנת באמצעות ראיונות עם משתמשים בסמי-קנאביס. באמצעות הראיונות ניתן לבחון מקרוב את סיבותיה, משמעותה והשלכותיה של צריכה זו. המחקר מציע התבוננות בפרקטיקות יומיומיות בהם עוסקים המשתמשים, הן בהקשר ישיר לשימוש בסמים (כגון אופני צריכה) והן במקביל להם (כגון קריירה ומשפחה), וכמו-כן התייחסות לדעותיהם ותפיסותיהם של המשתמשים בהקשר לפעולותיהם אלו.

הממצאים מתארים שימוש שהינו יומיומי-שגרתי מחד, אך מבודל וחתרני מאידך. זוהי פרקטיקה הנתפסת כנורמטיבית-כמעט בקרב קבוצת התייחסות של המשתמשים, אך מעמדה התרבותי בחברה הרחבה והעובדה שעדיין אינה חוקית - מחייבים ליצור עבודה מידור של זמן ומקום, וכמו-כן מעלים לבטים בשאלות הקשורות למשפחה (כגון זוגיות וגידול ילדים).

מצלמות אבטחה במסדרונות המשרדים, ההומור האגרסיבי דרכו מתקשרים חברי הארגון ביניהם וסגנון הניהול של המנכ"ל.

המצלמות המפוזרות במסדרונות הארגון ומצלמות את כל מי שעובר בהם, נועדו לבדוק את תקינות המוצר המיוצר ב"מבט-טק". מיקומן במסדרונות מאפשר לעובדים לדמות את תפקודן אצל הלקוחות, אך בו זמנית גם מהווה אמצעי פיקוח, בכך שהוא מאפשר לממונים לצפות תמידית בעובדים. כמו כן, חוויית המצלמות המפקחות שונה בין נשים לגברים (נשים חוות את המצלמות כמפקחות על גופן ואילו גברים חווים אותן כמפקחות על התאמת התנהגותם למטרות הארגון), מה שמייצר אי שוויון בין נשים לגברים באשר להשפעת מנגנון פיקוח זה.

ההומור, שהוא ע"פ רוב אגרסיבי ב"מבט-טק", פועל כמנגנון פיקוח בשל האופן בו הוא ממקם פרטים בארגון בתפקידים שונים, שביניהם מתקיימת היררכיה. גם מנגנון פיקוח זה מופעל ונחוה בצורה שונה ע"י נשים וגברים: למשל, לאותן בדיחות (שבד"כ סובבות סביב גוף ומיניות) יש משמעויות שונות אם הן מופנות כלפי נשים או כלפי גברים, כאשר משמעויות אלו נוטות להאדיר גברים ולהשפיל נשים.

סגנון הניהול של יובל, מנכ"ל "מבט-טק" הוא סגנון ניהול "סחבקי" ובהתאם, מאד גברי. סגנון ניהול זה מידר נשים מהסיטואציות החברתיות בארגון ובו זמנית גם עושה הבחנה (היררכית, כמובן) בין סוגי גבריות שונים.

כלומר, מנגנוני הפיקוח מהווים חלק אינטגרלי ממערכות הכוח (המגדרי ובכלל) ב"מבט-טק", למרות הנסיונות להסוות זאת וליצור מראית עין של נייטרליות ורציונליות בארגון (לאו דווקא במודע). אחד האופנים בהם מוסווים מנגנוני הפיקוח, הוא באמצעות השתתפותם הפעילה של העובדים (שלרוב אינם מודעים לכך) במהלך המפקח: הם משתפים פעולה עם הימצאותן, ייצורן ואחזקתן של המצלמות, עם התקשורת ההומוריסטית הייחודית ועם סגנון הניהול ה"סחבקי".

יתר על כן, מצאתי כי מנגנוני הפיקוח ואי השוויון המגדרי מבנים זה את זה באופן דו צדדי והדדי, וכי אין אפשרות לקבוע מה גורם למה: כל מנגנוני הפיקוח משקפים את אי השוויון המגדרי הקיים בחברה הכללית ואף מייצרים אי שוויון כזה בתוך הארגון ע"י כך שהם מקבלים משמעות שונה כשהם מופעלים על נשים ועל גברים. מאידך, לולא קיומו של אי השוויון המגדרי בארגון, הפעלתם של מנגנוני הפיקוח לא היתה כה יעילה: יתכן כי אותם מנגנונים היו חסרים את הכוח המפקח ללא אי השוויון, שמספק להם כוח זה, בעיקר כשהם מופעלים כלפי נשים (נשים מפוקחות לרוב ע"פ קריטריונים שאינם רלוונטיים לעבודתן, מה שמחזק את הפיקוח). הזנה דו-צדדית זו נעשית בשתי דרכים עיקריות: הראשונה היא הדגשה

כיום פועלות 8 קהילות מקצועיות (סקציות) בחסות האגודה הסוציולוגית הישראלית (לפי סדר א-ב):

1. **קהילת בריאות ורפואה**
י"ר: גיורא קפלן, רכזת: ליאת מילביצקי.
2. **קהילת גוף, מיניות ורבייה**
י"ר: דר' דלילה אמיר.
3. **קהילת דמוגרפיה**
י"ר: דר' עידו ליברמן.
4. **קהילת הגירה**
י"ר: דר' רבקה רייכמן.
5. **קהילת הדוקטורנטים**
רכזת: יעל לבנון.
6. **קהילת חינוך**
י"ר פרופ' אברהם יוגב, רכזת: עדית לבנה.
7. **קהילת מגדר**
י"ר: דר' דליה לירן-אלפר.
8. **קהילת צבא**
י"ר: זאב לרר ודר' יגיל לוי.

בכנס האגודה נפגשו הקהילות: בריאות ורפואה, גוף מיניות ורבייה, דמוגרפיה, הגירה, חינוך ומגדר. קהילת צבא ערכה רישום חברים, ללא פגישה. יעל לבנון, רכזת קהילת הדוקטורנטים החדשה שנפתחה, נכנסה לכל אחד ממפגשי הקהילות למספר דקות; בהן היא הציגה את הקהילה ואפשרה למעוניינים להירשם לקהילה זו.

סדר היום שהוצע לקהילות שנפגשו כלל: דיון על כמות המפגשים לקהילה בשנה, מבנה התפקידים, בניית מאגרי מידע "און ליין" של כל קהילה באתר האגודה החדש, המשך הפעילות כלפי פנים וכלפי חוץ, ארגון המושבים לכנס השנתי של האגודה בשנה הבאה, האופן בו ניתן לחדד את ארגז הכלים הסוציולוגי בשדה המחקר הספציפי של כל אחת מהקהילות, אופנים להעמקה ולימוד המצב העכשווי של תחום כל אחת מהקהילות, דיון בהוראה, כתיבה בכתב העת סוציולוגיה ישראלית ובמידעון האגודה, ארגון ימי עיון, מעבדות PhD ופעילויות אחרות, הרחבת המשתתפים, ואפשרות למפגשים עם קבוצות מקצועיות אחרות. נושאים נוספים לדיון התקבלו בברכה.

קהילות התייחסו לסדר היום המוצע, כאשר כל אחת הדגישה את הנושאים הרלוונטיים לה. כך למשל השלב המתקדם של ארגון יום העיון היה אחד הנושאים "החמים" במפגש של קהילת בריאות ורפואה, בעוד שבחלק מהקהילות האחרות הועלתה אפשרות זו כתכנון לפעילות עתידית. דוגמא אחרת היא ההצעה לקיים מעבדות PhD- כלומר מפגשים (פעם/פעמים בשנה) בפורום של סטודנטים מתקדמים ובהנחיית מרצה בכיר- שבקהילות הגירה ומגדר הדגישו יותר מאשר בקהילות אחרות. יש לציין כי המפגש בקהילת חינוך היה המפגש הראשון ולכן סדר היום הדגיש הכרות עם החברים הנוכחים בפגישה,

הטענה העומדת בבסיס המחקר, ואשר לאורה מפורשים ממצאיו, הינה כי צריכת סמי-קנאביס בקרב הקבוצה הנחקרת משמשת כערוץ סימבולי לצריכה והפגנה של הון תרבותי, למטרת הבניית זהות אישית וחברתית ייחודית - צריכת זהות. באמצעות צריכת סמי-הקנאביס, הקבוצה הנחקרת מקשרת את עצמה למאפיינים חברתיים של קבוצות השוליים אשר מקושרות לשימוש בסמים: צעירים ועבריינים. במקביל, הפרקטיקה מאפשרת למשתמשים להבחין את עצמם מקבוצת-הזרם המרכזי אליה הם משתייכים. כך, הם מנסים לעצמם דימוי אישי וחברתי של חיות, מקוריות ושברית-מוסכמות - וממתנים את הדימוי של קונפורמיות, מרובעות ושמרנות. מדובר בדואליות אשר יוצרת סימולציה של סטייה, מרדנות ממוסדת, שכן מטרתו של העיסוק בסמים-קנאביס היא למצוא נתיב מילוט זמני מתוך גבולות חברתיים ברורים ומתוחמים היטב - ואין מטרתו כלל-ועיקר לקרוא תיגר על הסדר החברתי הקיים ועל מקומם בו, או להציע לו חלופה. יתרה מזאת - באופן פרדוקסלי, דווקא הרקע הנורמטיבי של המשתמשים מאפשר להם לתחזק את הפעילות החתרנית מבלי להסתכן בפגיעה במעמדם. למעשה, ניכוס תדמית של סטייה כהון תרבותי בלב הזרם המרכזי של החברה - דווקא מחזקת את תחושת ההצלחה ומהווה אישור לזכויות-היתר מהן נהנים המשתמשים.

תרומתו של מחקר זה מתבטאת בשני מישורים - מעשי ותיאורטי. ראשית, הוא יכול לסייע בבניית תכניות אפקטיביות יותר למלחמה בסמים בקרב אוכלוסיות שונות, בהינתן שאוכלוסיות אלו הינן מגוונות יותר מן המקובל לחשוב; ושנית - הוא שופך אור על תופעה שטרם נחקרה בישראל ומעלה אותה על סדר היום האקדמי והציבורי. בהמשך לכך, חורגת תרומת המחקר גם מעבר לגבולות הדיון בהרגלי שימוש בסמי-קנאביס: המחקר מאיר פן נוסף של דרכי ההתמודדות של האדם המערבי הנורמטיבי עם לחצי החיים ומצביע על ניסיונו לגשר בין המצוי והרצוי ובין קולקטיביזם ואינדיבידואליזם. זאת, באמצעות כלי שהוא אמנם ממסדי-קפיטליסטי, אך מספק אפיק של בחירה ומאפשר חופש ביטוי: הצרכנות הסימבולית.

מפגשי הקהילות המקצועיות (הסקציות) בכנס ה-38 של האגודה

ליאת מילביצקי

אחד האירועים המיוחדים בכנס השנתי ה-38 של האגודה הסוציולוגית הישראלית היה מפגשי הקהילות המקצועיות (הסקציות) של האגודה. מטרת כל הקהילות המקצועיות היא לקדם את הדיון, הקשר והעשייה המשותפת של בעלי תחומי עניין דומים.

האגודה הסוציולוגית הישראלית מזמינה להצטרף כחבר/ה חדש/ה ו/או להעביר מידע רלוונטי לקהילות המקצועיות

לקהילת חינוך

האגודה מזמינה לפנות לרכזת עדית ליבנה בדוא"ל: soe@post.tau.ac.il

לקהילת הדוקטורנטים

האגודה מזמינה לפנות לרכזת יעל לבנון בדוא"ל: iss.phd.network@gmail.com

לכל שאר הקהילות המקצועיות

האגודה מזמינה לפנות לרכזת קהילת בריאות ורפואה ולמזכירת האגודה ליאת מילביצקי בדוא"ל: liatmi@hdq.colman.ac.il

פרסומים מחקריים:

מפגש עם עורכי כתבי עת בכנס ה-38 של האגודה

דר' סמדר גוי (קניון) ויעל לבנון

אחד המושבים בכנס האגודה הוקדש למפגש עם עורכי כתבי-עת מובילים. מטרת המפגש הייתה להציג את תחומי העניין של כתבי-העת כמו גם את מדיניות הפרסום והשיפוט של המאמרים המוגשים אליהם. במפגש השתתפו פרופ' יואל ינון מ"מגמות"; פרופ' חיה שטייר מ"סוציולוגיה ישראלית"; פרופ' אפרים צדקה מ"הרבעון לכלכלה" ופרופ' דבורה קלקין - פישמן, החברה בועדת כתבי העת של האגודה סוציולוגית הבינלאומית (ISA).

מתוך דברי העורכים ניתן לסכם כי מגמות מקבל פרסומים בכל תחומי מדעי החברה וההתנהגות, בעיקר בתחומי החינוך והפסיכולוגיה. כתב העת מקבל לפרסום מאמרים בעברית אך במקרים מיוחדים ניתן לשלוח מאמר הכתוב בשפה האנגלית כשלאחר אישורו מלאכת התרגום לעברית מוטלת על המחבר/ת. *סוציולוגיה ישראלית* מתמקד במאמרים מתחום הסוציולוגיה ועיקר עניינו הוא מאמרים אמפיריים שנערכו בשדה ישראלי. *רבעון לכלכלה* שם את הדגש על מאמרים אמפיריים בעלי נגיעה ישירה לכלכלה הישראלית.

הופתענו לגלות (ואולי כסוציולוגיות לא היינו אמורות להיות מופתעות) שהדירוג האקדמי של כתב-העת אינו "חוקק בסלע" והוא עשוי להיות תלוי ב'משנתנים' כגון כוחה של המחלקה לסוציולוגיה ושל העומד/ת בראשה באוניברסיטאות השונות. העורכים ציינו כי בחלק מהמוסדות האקדמיים, בדיונים לצורך קידום, מתרשמים הרבה יותר מפרסומים בכתבי-עת בשפה

הסבר אודות הקהילה והאופן בו הוקמה. זאת בנוסף לדיון ולתכנון הפעילות של הקהילה. במילים אחרות, לכל אחת מהקהילות היו קווים מנחים משותפים, כאשר כל אחת מהן בחרה להדגיש נושאים המיוחדים לה.

נושא "חם" מרכזי ומשותף בכל המפגשים היה וממשיך להיות אתר האגודה החדש, ככלי מרכזי להעברת מידע אפקטיבי בין חברי הקהילות; ולתקשורת חיונית באמצעות פורום מקצועי לכל קהילה. המידע כולל נושאים כמו: ספרים, מאמרים, כתבי עת, סילבוסים, סרטים, מלגות, קרנות מחקר, הזמנות לכנסים וימי עיון, קול קורא למאמרים, קישורים נוספים וכל חומר רלוונטי אחר. חברים חדשים נרשמו במפגשי הקהילות והחברים הותיקים והחדשים התבקשו להעביר מידע רלוונטי לדף האתר.

בכל המפגשים חולק דף הרשמה לחברים חדשים בקהילה מקצועית. השאלון בטפסי ההרשמה לכנס ולחברות באגודה כלל גם כן שאלות בנוגע לתחומי עניין, שבחלקם הם תחומי העניין של הקהילות המקצועיות (כל משיב היה יכול לסמן 1-5 תחומי התמחות). כתוצאה, נוספו בעלי עניין חדשים לחברי הקהילות הותיקים.

מעניין כי מתוך כ-350 משיבים (חברי האגודה ו/או משתתפי הכנס), תחום העניין מגדר זכה למקום ה-1 כתחום עניין הפופולארי ביותר (151 נרשמים), *הגירה וקליטה* במקום ה-2 (82 נרשמים), *חינוך ונעורים* במקום ה-4 (78 נרשמים), *בריאות ורפואה* במקום ה-7 (67 נרשמים), *גוף מיניות ורבייה* במקום ה-19 (37 נרשמים), צבא במקום ה-10 (64 נרשמים) *דמוגרפיה* במקום ה-15 (41 נרשמים). תחומים אחרים זכו גם כן לפופולאריות. כך למשל במקום ה-3 המכובד זכה תחום העניין *ארגונים ועבודה* (81 נרשמים) וזו יכולה להיות קריאת עידוד להקמת קהילה מקצועית חדשה. יש לציין כי חלק לא מילאו את שאלות ההתמחות בטפסי ההרשמה בכלל או רק באופן חלקי. הממצאים המלאים יפורסמו באתר האגודה החדש.

בשם האגודה הסוציולוגית הישראלית, ברצוני להודות ליושבי/ות-הראש ולרכזות על הנכונות לעמוד בראש הקהילות המקצועיות ולקדם את כל אחד מהתחומים, תודה לחברי הקהילות המקצועיות שהשתתפו במפגשים ותודה מיוחדת לרושמות של סיכומי הפגישות (לפי סדר א-ב): גב' עדית לבנה, דר' ענת פלדמן, גב' צבייה בלומשטיין ודר' קארין אמית. מקווה להמשיך פעילות פורייה וחשובה זו, התלויה בנכונות ביוזמה ובהשתתפות הפעילה של כל אחד ואחת מכם/. אני מאמינה כי רק ביחד נוכל להמשיך ולקדם תחומי עניין מיוחדים וייחודיים, במסגרת הקהילות המקצועיות הקיימות ובתקווה שגם בקהילות חדשות בעתיד.

אי-שוויון בבריאות נדון ונחקר רבות במסגרת דיסציפלינות מדעיות שונות ואף זוכה לסיקור תקשורתי נרחב, שתורם להעלאת הנושא לסדר היום הציבורי בתדירות גבוהה. יחד עם זאת וחרף ההסכמה הרחבה שיש לעשות למען צמצום אי-השוויון בבריאות, בקרב העוסקים בתחום, יש הטוענים שאי-שוויון בבריאות התקיים מאז ומעולם וכי הוא בלתי נמנע, בעוד אחרים טוענים שיש להציב כמטרה את צמצומו במידה המירבית. אין ספק שאחד האמצעים העיקריים להתמודד עם תופעת אי-השוויון בבריאות היא לעצב מדיניות חברתית-כלכלית מתאימה, אשר מושתת ומונחת על ממצאים אמפיריים שמאפשרים להבין את התופעה, לחשוף את מקורותיה ואת היקפה. הקשר בין ממצאי מחקרים לבין מדיניות חברתית-כלכלית, המעוצבת בהסתמך עליהם, טמון בראש ובראשונה באופן שבו מפורשים הממצאים. לפיכך, הרציול שעמד ביסוד הארגון של יום עיון בנושא זה הוא, הצורך להציף ולהדגיש את החשיבות של הדרכים הנהוגות לפרש ממצאים על אי-שוויון בבריאות בתחומי דעת שונים ולעמוד על הקשר בין פרשנות זו לבין המלצות על מדיניות שמועדות להתמודד עם התופעה. בהתאם לכך, מטרת יום העיון הייתה להציג הסברים לאי שוויון בבריאות מפרספקטיבות שונות - סוציולוגית, רפואית, כלכלית ותקשורתית ולדון בקשר שבין כל פרספקטיבה לבין המלצות מדיניות.

המרצים ביום העיון היו פרופ' יהודית שובל מהאוניברסיטה העברית בירושלים שהציגה את הפרספקטיבה הסוציולוגית, פרופ' לאון אפשטיין מהאוניברסיטה העברית בירושלים שהציג את הפרספקטיבה האפידמיולוגית יישומית, פרופ' אלכסנדר אבירם מהמכון הלאומי לחקר שירותי הבריאות ומדיניות הבריאות שהציג את הפרספקטיבה הרפואית, וגב' מירב ארלוזורוב מעיתון הארץ שהציגה פרספקטיבה תקשורתית כלכלית. מנחה יום העיון היה פרופ' נח לוי-אפשטיין מאוניברסיטת תל-אביב.

המנחה וחלק מהמרצים עמדו על הקשר בין שוויון לבין צדק או הוגנות. פרופ' לוי-אפשטיין טען, כי אי השוויון תלוי בשאלה הנורמטיבית של צדק ומתבטא במיוחד בשני תהליכים: הופעת טכנולוגיות רפואיות חדשניות וגידול באי שוויון בעושר; פרופ' שובל התייחסה לנטייה להפריד בין שני המושגים הללו, כאשר לפיה, שוויון מתייחס לחלוקה שווה של משאבים וצדק מתייחס לאספקת הצרכים של צרכן השירותים. לטענתה, חלוקה שוויונית לגמרי איננה יכולה להוביל לתשואות שוות בין הקבוצות, כיוון שהצרכים שונים ומאופיינים בחסכים. לכן, על מנת להוביל לתוצאות שמתקרבות לשוויון, צריך להשקיע יותר בקבוצות שמאופיינות בחסכים; פרופ' אבירם הבחין בין שוויון להוגנות. הוא ציין, כי בשבועת הרופא אין התייחסות למושג "שוויון". מכאן, ששוויון אינו ערך של הפרופסיה הרפואית. לרופאים חשוב שהחולים יהיו בריאים. מכך נגזר, כי השאיפה היא שתהיינה

האנגלית, וזאת למרות שחלק מאותם כתיבי-עת אינם בעלי דירוג גבוה כ"כ (אמריקה אהובת). למרות זאת, הודגשה חשיבות הפרסום בעברית, הן כתרומה לקהילת המחקר והסטודנטים בארץ והן כצורת פנייה חשובה לקהלים שאינם רק אקדמיים.

גולת הכותרת של המפגש היתה (לדעתנו הסובייקטיבית כמובן...) תיאור "העלייה אל ההר": העורכים הדגישו את התהליך הלא פשוט (ויורשה לנו להוסיף - הכואב לעתים) שעובר על כותבת/מאמר מרגע הגשתו לכתב העת ועד לאישורו (בע"ה) לפרסום. העורכים ציינו כי אחוזי הדחייה אינם נמוכים (במוצע כ- 50% בסוציולוגיה ישראלית ומעל 60% במגמות. אחוזי הדחייה ברבעון לכלכלה נמוכים יותר). כמו-כן, על פי רוב, הקוראים ממליצים על תיקונים רבים. בעיה שצוינה היא זמן התגובה הלעתיים ממושך של מגיבים פוטנציאליים, ולעיתים אף חוסר מוכנותם להעיר ובכך לתרום לקהילה המקצועית.

פרופ' קלקין-פישמן סקרה את פעילות האגודה הסוציולוגית הבינלאומית. במסגרת האגודה פועלות 52 קבוצות מחקר. במסגרת האגודה גם יוצאים לאור מספר כתבי-עת (המוכרים עבורנו הם "Current Sociology" ו-"International Sociology"). קלקין-פישמן ציינה כי בכתבי העת של האגודה משתדלים לתת ייצוג למאמרים מכל העולם, לכן הסיכויים לפרסום - של מאמרים מישראל, גבוהים יחסית.

המפגש עם העורכים היווה גם הזדמנות למפגש השקה לקהילת (רשת) הדוקטורנטיות/ים העוסקות/ים במחקר חברתי לגווניו. לקראת הכנס הופצו בדוא"ל פניות לתלמידי המחקר בחוגים ובמוסדות הלימוד להצטרף לרשת. גם בכנס עצמו הוצע למשתתפים פוטנציאליים להצטרף לרשימת התפוצה. ואכן, כיום מונה רשימת התפוצה מעל למאה חברות וחברים, וקהילת הדוקטורנטיות/ים מקווה לפתוח בפעילות במהלך הקיץ. מי שטרם הצטרפו ומי שמוכנות/ים לתרום באופן פעיל לארגון מוזמנות/ים לכתוב אל יעל לבנון, רכזת הקהילה, בדוא"ל iss.phd.network@gmail.com.

אי-שוויון ובריאות:

פרספקטיבות על מדיניות חברתית-כלכלית

סיכום יום העיון

של קהילת (סקצית) בריאות ורפואה

דר' תמר סגיב-שיפטר וליאת מילביצקי

בתאריך ה- 8.5.2007 התקיים בקמפוס יפו של המכללה האקדמית תל-אביב-יפו ובאירוחה, יום עיון בנושא - אי-שוויון ובריאות: פרספקטיבות על מדיניות חברתית-כלכלית.

פרופ' לוי-אפשטיין סיכם את הדיון וציין את חשיבות יום העיון בכך שיכול לפתוח את הדיון באי שוויון בהקשר של מחקר ומדיניות.

יום העיון היה פתוח לקהל הרחב, המרצים והמשתתפים היו מתחומי דעת מגוונים וכך נוצרה הזדמנות להציג כלפי חוץ את קהילת בריאות, כמסגרת לדיון אינטר-דיסציפלינרי בסוגיות שונות של בריאות ורפואה. נראה היה, כי לסוציולוגיה יש מה לתרום לדיון ולמחקר בנושא אי השוויון בבריאות מעבר ולצד פרספקטיבות אחרות כדוגמת הפרספקטיבות הרפואית, הכלכלית והתקשורתית.

בוועדה המארגנת של יום העיון נטלו חלק: דר' תמר סגיב-שיפטר מהמכללה האקדמית תל-אביב יפו (חברת הקהילה), גיורא קפלן ממכון גרטנר (יו"ר הקהילה) וליאת מילביצקי (רכזת הקהילה ומזכירת האגודה). האגודה הסוציולוגית הישראלית ובפרט חברי הוועדה המארגנת מבקשים להודות לארבעת המרצים ולמנחה יום העיון על שהסכימו להשתתף ביום זה ועל הרצאותיהם הטובות והמלמדות. כמו-כן, אנו מודים למכללה האקדמית תל-אביב יפו על הסכמתה לארח את יום העיון ועל הסיוע האדיב בארגונו. נותר לנו רק לאחל ולייחל, שכן ירבו מפגשים מסוג זה והמשתתפים בהם.

האגודה הסוציולוגית הישראלית מביעה צער עמוק על פטירתו של

ברוך קימרלינג ז"ל

מגדולי הסוציולוגים בישראל
פרופסור באוניברסיטה העברית בירושלים
ומביעה תנחומיה למשפחתו

בשם ההנהלה והחברים
נעמי כרמון, נשיאת האגודה

מדברי פרופ' זלי גורביץ', ראש החוג לסוציולוגיה
ואנתרופולוגיה בירושלים:

"פרופ' קימרלינג היה מהסוציולוגים היותר ביקורתיים, שניסה לערער על אמיתות הנחשבות מובנות מאליהן. הוא הטיל ספק באמיתות הצינויות, למרות שאני חושב שהייתה לו זיקה חזקה מאוד לארץ. כמו כן הוא היה איש בעל הומור. הוא לימד, למרות המגבלות הפיזיות, למרות שלא היה לו קל לדבר. יש לו תלמידים-מעריצים, שהלכו איתו לאורך כל הדרך. הוא משאיר אחריו חלל גדול, גם בחוג, גם באוניברסיטה וגם בסוציולוגיה הישראלית. באחרונה הוא סיים - תוך כדי המחלה - ספר אוטוביוגרפי שלא יצא לאור עדיין".

הוגנות. לטענתו, יהיה זה אוטופי ובלתי מציאותי לדבר על שוויון.

ארבעת המרצים הסכימו כי קיים אי שוויון בבריאות בישראל וכי היקף התופעה מתרחב. לפי פרופ' שובל, מרבית דפוסי אי השוויון שהוזכרו בספר שכתבה יחד עם פרופ' עופרה אנסון, "העיקר הבריאות: מבנה חברתי ובריאות בחברה הישראלית", עדיין קיימים בישראל. פרופ' אפשטיין הציג נתונים המעידים על קיומם של פערים כלכליים, תרבותיים, פערים במידע ובהכשרת בעלי מקצועות בריאות. לפי ממצאים שעלו ממחקר שערך לאחרונה נראה, כי פערים אלה אף גדלו במהלך עשר השנים שחלפו מאז החלת חוק בריאות ממלכתי ב-1995. גב' ארלזורוב הציעה, כי ממעוף הציפור, מערכת הבריאות בישראל טובה יחסית למדינות אחרות. אולם לטענתה, מכיוון שקיים כשל מובנה בכלכלת בריאות: השוק דורש יותר (למשל בחירת רופא), הפשרה שנוצרה הייתה הפרטה מינימלית בצורת ביטוח משלים. למרות ההצלחה לכאורה של הביטוח המשלים, התוצאה בפועל היא החרפה של אי השוויון בבריאות - ההוצאה הפרטית על בריאות הולכת ומתייקרת. פרופ' אבירם התייחס לתשלומי ההשתתפות העצמית שגובות קופות החולים, אשר אף שמטרתם לרסן ביקושים ולהגדיל את תקציב הקופות, בפועל תורמים להעלאת היקף אי-השוויון.

המרצים הסכימו, כי הגורם הכלכלי הוא רק ממד חלקי להסבר אי השוויון, ופתרון כלכלי, כדוגמת תוספת תקציב למערכת הבריאות, אינו מספיק להתמודדות עם נושא זה. רוב המרצים הסכימו, כי לגורמים החברתיים והתרבותיים תפקיד מרכזי בהבנת התופעה ובפיתוח אמצעים להתמודד איתה. פרופ' אפשטיין אף טען, כי תפקיד המחקר האקדמי אינו רק לתעד את התופעה, אלא גם לעשות. למשל, להציע תוכנית ארוכת טווח לצמצום הפערים. ארבעת הדוברים התייחסו בדאגה לאפשרות של שינוי עתידי לטובה בהיקף אי השוויון.

לאחר ההרצאות התפתח דיון בהשתתפות הקהל. חלק מהדוברים הציעו דוגמאות נוספות לתפיסה חברתית ותרבותית התורמת לאי שוויון. אחרים, הציעו שאלות מעניינות להמשך מחקר בתחום. גיורא קפלן הציע ל"תחכם" יותר בבחינת אי-השוויון, למשל לשלב גישה אפידימיולוגית וסוציולוגית. מכיוון שמחלות אינן מתפזרות שווה בשווה בכל מגזרי אוכלוסייה, יש לבחון את ההשקעה של מערכת הבריאות בסוגי תחלואה שונים (למשל התרופות שמאשרות על ידי ועדת הסל על פי סוגי תחלואה) ובמקביל לבחון מי הם הסובלים מאותן מחלות. מפאת קוצר הזמן לא התאפשר דיון מעמיק באוכלוסיות ספציפיות הסובלות מאי שוויון במערכת הבריאות (כמו נפגעי נפש, נשים ועוד), והוצע לייחד מפגשים נוספים לפיתוח הדיון בסוגיות אלה.

the prevailing consensus rested on a complicated dual foundation. On the one hand he was a true stranger - the very best raw material for a critical sociologist - because of his double marginality: a new immigrant who was forever scarred by a rough transition at age 12 from Transylvania to Israel; and a severely handicapped person who was determined never to let it limit him. On the other hand, at heart Baruch was a patriot. His early work that grew out of his dissertation, which successfully positioned the Israeli-Palestinian conflict at the center of Israeli sociology, retained some noticeable ideological and theoretical elements of the mainstream perspectives from which he sought liberation. In later years, although many of those who disagreed with his political views and his harsh rejection of treasured myths sought to position him as an anti-Zionist polemicist, Baruch wanted to reform rather than eliminate Zionism. Also unexpectedly, in this post-modern age, he was firmly convinced that social scientists can and should rigorously separate their ideological and scientific selves.

Baruch gave Israeli sociologists many treasures. First and foremost was his early insight that Israeli society can only be understood by comparing it to other colonial settler societies, in terms of both similarities and differences. Second, Baruch insisted that the conflict has both shaped and been shaped by Israel's sociopolitical structure and culture. Relatedly, he argued fiercely for the centrality of the Palestinians to "Israeli society", including the Palestinians under occupation whom he memorably described as part of our "control system". Third, Baruch creatively and effectively exploited the power of universal analytical concepts to shed light on specific features of the social and political landscape of Israel. State autonomy, militarism, and multiculturalism are the three that most stand out in my own mind as being the basis for pathbreaking articles that altered our sociological self-understanding. However, the most impressive as well as ironic outcome of Baruch's relentless determination to wear glasses untinted by convention, was his insistence on explaining to "secular" Israeli Jews their deep indebtedness to the Jewish religion for having enshrined Zion –

Baruch Kimmerling – Some Personal Reflections

Dr. Michael Shalev

Dr. Michael Shalev is a member of the Department of Sociology and Anthropology at the Hebrew University of Jerusalem.

Baruch Kimmerling was a stubborn and ambitious man with a remarkable intelligence and a great hunger to play the role of *enfant terrible*. This combination of characteristics resulted in his making a huge contribution to the sociology of Israeli society, and at the same time teaching us all a lesson in the power of individuals to overcome personal hardship. I personally learned an enormous amount from his scholarly contributions and was awed and even intimidated by his heroism. While occupying neighboring offices on the new Mt Scopus campus in the early 1980s I came to know Baruch quite well. I was witness to his animated and sometimes heated discussions with the diverse group of intellectuals who used to go out of their way to see him. I observed the piles of books that his devoted Research Assistants would bring him, and the dissertation chapters that his equally devoted students would bring him. It always amazed me to see how quickly he devoured them and how quickly they were absorbed into his work. It was painful to observe how Baruch increasingly lost his mobility and health, but inspiring to see how in the process he became all the more determined to manage to write everything he had to say while there was still time. He was saved by the computer, the means by which, using one barely-controllable finger, he generated enormous quantities of scholarly work and media commentary and communicated constantly with colleagues, admirers and friends around the world.

As determined as Baruch was to be a radically dissenting voice, those around him could not help but notice how anxious he was to be recognized by his academic peers, and equally so, for his voice to be heard in the public arena. Baruch loved the role of troublemaker, but his critique of Israeli society and politics and his often radical dissent from

the title of the book, which to him was ideological. After all, there are “Arabs” in Israel and not “Palestinians”. The latter live in the West Bank, Gaza and outside historical Palestine. He went on in the review to label the book as part of “continuation of the war.” by other means. Fifteen years later he published a book with Joel Migdal titled *Palestinians the Making of a People* (1993), which included the “Arabs in Israel”. The book was well received in its Arabic translation in Palestinian circles and was used as a textbook in teaching about Palestinian society. This false separation between Israeli Arabs and Palestinians and its implications for Israeli sociology was referred to by Baruch in an article which appeared in 2002 in the *American Journal of Sociology*.

Throughout his intellectual career, his interests and research focused mainly on the conflict between Israel and the Palestinians. Sociologists are not terribly known for tackling historical-national conflicts. This is an area that is usually left to international relations experts and historians. Right from the outset, Baruch turned his attention to analyzing the conflict between the two peoples. While I did not agree totally with his analysis, I found it refreshingly eclectic and theoretically sophisticated. In his monograph *Zionism and Territory: The Socioterritorial Dimensions of Zionist Policies* (1983), he showed mastery of analytical thinking and the use of conceptual frameworks from other disciplines, such as history and geography. However, if there is any colonialism in the Israeli experiment of nation building, for Baruch it was not in Israel itself but in the West Bank and Gaza following the 1967 war. His opposition to continued Israeli occupation of the West and Gaza and its treatment of the Palestinian population was clearly expressed in the numerous articles and op-ed pieces that he wrote primarily for the daily *Haaretz*. On March 27, 2001 he wrote an article for *Haaretz* in which he commented “The continuing circumstances of occupation and repression give them [the Palestinians], by any measure, the right to resist that occupation with any means at their disposal and to rise up in violence against that occupation. This is a moral right inherent to natural law and international law.”

the object of their desires – in alluring mystery and conferred it with legitimacy. An early statement of that thesis, which appeared in one of his many op-ed articles in *Haaretz*, was reprinted as a paid advertisement in *Yediot* sponsored by none other than the Rav Shach! To be thus misused, and yet also thoroughly understood, by an “enemy” and to react to the resulting *balagan* by delight rather than frustration, was quintessentially and uniquely Baruch.

Baruch Kimmerling as a Public Intellectual

Prof. Elia Zureik

Elia Zureik is a Professor Emeritus of Sociology at Queen's University in Canada. He was born in Israel but left as a young man for England and later Canada. A specialist in the sociology of new technology, particularly its use for surveillance, he is best known to Israeli sociologists for his classic 1979 book *The Palestinians in Israel: A Study in Internal Colonialism*, which among other things was the first scholarly work to conceptualize the Arab minority within the Green Line as “Palestinians”.

As I was about to leave for my first trip to Jerusalem in 1987 after twenty-five years of absence, I received a fax from Baruch Kimmerling of the Sociology Department at the Hebrew University, whom I did not know personally, asking me to visit the Department and talk about my work, which I did. It was summer time, and 18 members of the Department showed up for the impromptu seminar. For me it was a strange encounter, for I came face-to-face with individuals whose names were familiar to me in print as a result of my research on the Israeli-Palestinian encounter. Baruch handed me a review that he had written of my book *The Palestinians in Israel* for the journal *Megamot*. Offhand I was impressed, I must admit. Here is someone from the other side, so to speak, who had taken the time to read and write about my work. In reading the review, however, I realized that it was not an endorsement of the book, but a critical assessment of it. He quarreled less with the facts and more with

the creeping cancer, but also said that he was close to completing his autobiography.

Kingston, Ontario
25 May, 2007

קול קורא לפרס האגודה הסוציולוגית הישראלית לתזה מצטיינת לתואר שני, 2008

בכדי לעודד הצטיינות אקדמית בתחומים מגוונים של מחקר סוציולוגי, האגודה הסוציולוגית הישראלית מעניקה פרס שלוש פרסים שנתיים לכותבי תזה לתואר שני: פרס ראשון בסך 3,000 ₪, פרס שני - 2,000 ₪, ופרס שלישי - 1,000 ₪. בנוסף לכך, יקבלו הזוכים חברות חנים באגודה למשך שנה אחת.

לתחרות רשאים לגשת סטודנטים ממחלקות לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה, אשר הגישו את עבודת ה- MA בשנת הלימודים תשס"ז 2006-2007 וקיבלו עליה ציון 92 ומעלה. רשאים להשתתף גם סטודנטים שאינם ממחלקות לסוציולוגיה, בתנאי שעבודתם בנושא סוציולוגי ושהמנחה הינו סוציולוג. סטודנטים אלה ישלחו למזכירות האגודה רק את שני הפרטים הראשונים שלהלן. תקציריהם יועברו לוועדת הפרס, אשר תחליט אם לקבל את העבודה לתחרות. אם תחליט בחיוב, הם יתבקשו לשלוח עותקים מעבודותיהם.

יש לשלוח את הפרטים הבאים:

(1) תקציר - גרסה מודפסת וגרסה אלקטרונית של תקציר העבודה שתשלח לדוא"ל: liatmi@hdq.colman.ac.il. בדף הכותרת של התקציר יופיע: שם העבודה (בעברית ובאנגלית), שם הסטודנט והמנחים (בעברית ובאנגלית), שמות המחלקה והאוניברסיטה בה הוגשה העבודה, תאריך ההגשה (חודש ושנה), כתובת אישית, דואר אלקטרוני ומספר טלפון למתן תשובות. הדף הבא יתחיל עם כותרת העבודה (ללא כל פרטים מזהים אישיים), ובעקבותיה התקציר.

(2) אישור מהאוניברסיטה המעיד על הציון שניתן לעבודה.
(3) 4 עותקים כרוכים של העבודה (רצוי מאד שהעבודה תודפס משני צידי הדף). באחד מהם יופיעו פרטים מזהים של הכותב, מנחיו, האוניברסיטה וכו', בעוד שעל שלושת האחרים יופיע שם העבודה בלבד. אי רישום הפרטים נועד לשמירה על שיפוט אובייקטיבי. העותקים לא יוחזרו לשולחיהם.

הכתובת למשלוח העבודות היא:

לידי ליאת מילביצקי, מזכירת האגודה הסוציולוגית הישראלית, החוג למדעי ההתנהגות, המסלול האקדמי - המכללה למנהל, ת.ד. 25073, ראשון לציון 75190.

**על העבודות להגיע למשרדי האגודה לא יאוחר מ-
9.11.2007**

הפרס יחולק בטקס שיערך בכנס השנתי של האגודה הסוציולוגית הישראלית בחורף 2008.

A public intellectual, Baruch championed unpopular causes with much vigour that concealed for those who do not know him personally the terrible affliction of cerebral palsy from which he suffered since childhood. In his 2003 book, *Politicide: Sharon's War against the Palestinians*, Baruch mounted a polemical, yet research-based attack on Sharon's policies as Prime Minister. These deadly policies against the Palestinians had a history dating back to the 1950s, but were clearly reflected in March 2002 when, following a Palestinian suicide attack in Israel that killed 29 Israelis and injured 150 others, Sharon ordered the army to embark on a sustained military operation, dubbed Operation Defensive Shield, that laid to waste the Oslo agreement and resulted in the destruction of the Palestinian Authority, much of the infrastructure, the humiliation and siege of the presidential compound used by the late Arafat, the expansion of the system of check points, and most seriously a large military operation in the Jenin refugee camp that resulted in wide scale destruction and killings of Palestinian refugees. Baruch saw the ascendancy of the right in Israel and the eclipse of the left and the peace camp generally as a byproduct of fundamental changes taking place in Israeli society which saw the end of Ashkenazi hegemony in Israeli politics, a phenomenon he dealt with more thoroughly in *The End of Ashkenazi Hegemony* that was published in Hebrew in 2001.

There were times when Baruch did not agree with his Palestinian counterparts on matters of policy. For example, he was adamantly opposed to the campaign to boycott Israeli cultural and academic activities. As a teacher, Baruch mentored several Arab students studying sociology at the Hebrew University. As a colleague, I found in Baruch a loyal friend with whom I maintained an intellectual relationship that spanned two decades. His death after a long illness is a great loss to me personally and to the intellectual community which admired his work. But he will be a loss to the intellectual life of Israel, in which he was its public intellectual par excellence. My last correspondence from him was two months ago in which he complained about

אוסלו והנסיגה החד-צדדית מלבנון של מה שהצטייר כ"צבא השלום" – להסלמת הלחימה בפלסטינים באינתיפאדת אל-אקצה ועד לקריסתה של הרשות הפלסטינית, שנחשבה לשותפה ביטחונית של ישראל – מאן זיג חזרה ל"התנתקות" – ושוב זג למלחמת לבנון השנייה. עם תהפוכות אלה מבקש להתמודד הספר מצבא העם לצבא הפריפריות. הספר מראה כיצד השינוי בהרכב החברתי של הדרג הלוחם בצבא – מהתבססות על המעמד הבינוני אל הישענות גוברת והולכת על קבוצות דתיות ופריפריאליות – מביא לניהול מזגזג של המדיניות הצבאית, בין מתינות להפגנת כוח, בין לחציה של חברת השוק לאינטרסים של הצבא וההטייה הלוחמנית של הקבוצות המשרתות בו.

עיצוב הגוף וחיטוב הזהות: ייצוגי הגוף בטלוויזיה המסחרית/ מאת דליה לירן אלפר, עמית קמה (2007), הוצאת מכון חיים הרצוג לתקשורת, חברה ופוליטיקה.

המחקר נגזר מן השאלה כיצד ניתן לשרטט את גבולותיו ואת תכונותיו של הגוף המוצג בטלוויזיה תוך התמקדות בשלושה מימדים: בריאות, גיל ומשקל. כמו-כן נבחנו קשרים הדדיים בין מימדים אלו וגם עם משתנים אחרים. בוצע ניתוח תוכן איכותני של כל השידורים במרצות ארבעה ימי שידור בשנת 2005 בשני הערוצים המסחריים. נמצא כי אנשים בעלי צבע עור, מבנה גוף או משקל 'לא תקינים', ובאופן מיוחד בעלי לקויות גופניות, מוכחדים סמלית כמעט לחלוטין. בניתוח היחסים ההדדיים בין המימדים השונים של הגוף לבין משתנים אחרים עולה חשיבותו של משתנה המימד. בניגוד לגברים, נשים אמורות להיענות ולציית לסטדנטים אסתטיים מחמירים יותר. הגוף המוצג בטלוויזיה המסחרית בישראל כיום אינו חורג מן המכלול הסטריאוטיפי ומגמות האסתטיזציה המקובלים בתרבות המערבית. מערכת הייצוג של הגוף עלולה לשעתק את התפיסה של ה"גוף הגמיש", אתר הדורש פעילות מתמדת לעיצובו. מאן נובע שלהיות בעליו של גוף לא תקין, שמן, רפוי או תשוש נחשב לכישלון אישי של האדם.

קריירה פלילית ועבריינות סדרתית / מאת ארנון אדלשטיין (2006), הוצאת הספרייה של אוניברסיטת בן גוריון בנגב.

אחד התחומים המרתקים בחקירה הקרימינולוגית הוא התחום של בחינת ההבדלים בין עבריינים המכונים: כרוניים, מקצועיים ובעלי קריירה.

החל מחיבורו של סטרלנד על "הגנב המקצועי" ב-1937, נעשו ניסיונות רבים ומגוונים לנסות ולקטלג עבריינים כמקצועיים ובלתי מקצועיים, כשתהליך זה הוביל לניסיון להשוות בין קריירה לגיטימית לקריירה עבריינית. בנוסף, וכחלק ממאמצים אלו, הופיע המושג של "עבריין סדרתי", כזה המוגדר כמי שביצע לפחות שלוש עבירות במרווחי זמן של לפחות שלושה ימים.

בעוד שהחוקרים הניחו שהעבריין הסדרתי הוא סוג עברייני נוסף או אחר מאלו שהוגדרו עד אז, הרי שהדבר הביא לשימוש במושגים שונים לתאר עבריינים דומים, ושימוש במושגים דומים לתיאור עבריינים שונים. למשל, העבריין הסדרתי, זה הנכנס ויוצא מבתי סוהר לאורך חייו, הוא עבריין סדרתי מעצם ההגדרה, אך לא פעם הוא הוגדר כעבריין מקצועי ו/או כעבריין קריירה, כאשר על-פניו, ברור שעברייני

ספרי סוציולוגיה חדשים

אי/שוויון / עורכים: אורי רם, ניצה ברקוביץ (2006), הוצאת הספרייה של אוניברסיטת בן גוריון בנגב.

הספר *אי/שוויון* מחזיר אל מרכז הדיון החברתי את נושאי ה"שוויון" ו"אי-שוויון", שבשני העשורים האחרונים איבדו את מקומם לטובת מושגים כמו "שוני", "הבדל" ו"זהות", ומציע סדר יום מחודש המשלב בין השניים. הספר מכנס 48 פרקים העוסקים בצמתים שונים ובהיבטים שונים של אי-שוויון. הם כוללים הן היבט "אנציקלופדי" והן היבט "משאי" שבו הכותב או הכותבת מביעים את נקודת המבט הייחודית שלהם בסוגיה. את פרקי הספר כתבו חוקרות/ים ומרצות/ים ממגוון דיסציפלינות, בהן סוציולוגיה, משפטים, פילוסופיה, גיאוגרפיה, כלכלה, פסיכולוגיה, חינוך, מדע המדינה, עבודה סוציאלית ותקשורת.

המוכר והזר: ייצוגים חברתיים של קבוצות בישראל/ עורכות: פרופ' אמדע אור, דר' סמדר בן אשר (2007), הוצאת מורשת בן גוריון מוסד ביאליק.

המוכר והזר: ייצוגים חברתיים של קבוצות בישראל הוא ספר ייחודי שלראשונה מביא בכפיפה אחת פרקים תאורטיים ומחקרים שבוחנים קבוצות בחברה הישראלית בעזרת התובנות של תאוריית הייצוגים החברתיים. בין דפי הספר יפגוש הקורא מתבגרים עולים מחבר העמים ומאתיופיה שמגבשים את זהותם הישראלית בלי לותר על זהותם כקבוצת מיעוט תרבותית, עולים מאתיופיה ובעלי תפקידים בחברה הקולטת שמתקשים להבין אלה את אלה ונשים עולות מקווקז שמסייעות זו לזו בתהליכי העצמה ביציאה לעבודה ושינוי עם תפקיד חברתי; את אנשי הצינונות הדתית על זהותם המורכבת, והאופן שהם מעבירים את ערכיהם הייחודיים לבניהם, וחברי קיבוץ שמתמודדים עם שאלת זהותם הייחודית ההיסטורית לנוכח הצורך להחליט אם לחנך את ילדיהם בבית ספר קיבוצי ייחודי או בבית ספר אזרחי כלל ישראלי; הורים לחיילים שמתמודדים עם התגייסות הבנים לצבא, וקבוצת הורים שקיבלה על עצמה תפקידים מסורתיים וחדשים ביחסיה עם הצבא ועם הבנים הלוחמים עם תחילתה של פרשת 'הצלילות בקישון'; ולסיום, גננות במערכת החינוך הממלכתית והחרדי-עצמאי שעוסקות בהקניית התנהגות נורמטיבית ומתלבטות בנושאי משמעת, ומורים שמתמודדים עם ילדים "מתקשים בלימודים" בתוך המערכת המבדלת של בית הספר.

המשותף לכל המאמרים הוא חשיפת ייצוגיהן החברתיים של קבוצות בישראל, כמו שבא לידי ביטוי בשיח שחבריהן מנהלים, שיח שבחלקו מודע ומוכר ובחלקו זר ונסתר, ומטרתו לשמור הן על ייחודה של הקבוצה והן על שייכותה לחברה הישראלית בכללותה. הספר גם מביא, לראשונה בעברית, שני פרקים תאורטיים רחבי היקף של תאוריית הייצוגים החברתיים שכתבו אבי התאוריה, סרז' מוסקוביץ', וולפגנג וגנר, אחד מחוקריה החשובים.

מצבא העם לצבא הפריפריות/ מאת יגיל לוי (2007), כרמל הוצאת ספרים.

מהו ההסבר לתהפוכות שחלו במדיניותה הצבאית המזגזגת של ישראל מאמצע שנות התשעים? – מגילויי המתינות של

Lessons on Aging from Three Nations: The Art of Caring for Older Adults, Vol. 2, Baywood Publishing Company, Incorporated / Editors: Sara Carmel, Fernando M. Torres-Gil, Carol A. Morse (2007), Baywood Publishing Company, Incorporated.

The global phenomenon of the aging of societies during a period of outstanding scientific, economic, and technological advancements is a blessing for humanity. These fundamental changes, however, create new needs and problems in all areas of life, often difficult to address. In some countries, the trend is toward compression of the period of age-related morbidity-fewer years of living with disabilities-but the absolute numbers of elderly people living with disabilities are increasing worldwide. This book highlights a series of global threats, problems, and challenges in the areas of care and caregiving, through the prism of three multicultural nations: the United States, Israel, and Australia. The contributors to this book, experts in their fields, focus on the art of caregiving at the national level, including the interface between family and state responsibilities, policies and practices in the provision of services, and the demands for education and training, as well as the problems and difficulties faced by family caregivers. One section is devoted to the art of letting go and the agonizing conditions that can be related to end-of-life care, often faced by elderly patients, families, and their professional caregivers. By examining some of the most pressing challenges confronting all aging societies and drawing from the experiences of their own, diverse societies, the authors provide directions, suggestions, and promises for solutions for policymakers, advocacy groups, and the private sector-ways of improving the quality of care for recipients and easing the burden of caregivers.

תכנית המחקר על Multiple Modernities גובשה גיבוש ראשון בוועידות שכונסו בירושלים, באופסלה ובהיידלברג בשנות התשעים והוצגה במספר ספרים ומאמרים, למשל:

- **Public Sphere and Collective Identities / Editors: Einsenstadt, S.N., Schluchter, W. and Wittrock, B. (2001), Transaction Publishers.**
- **Multiple Modernities / Editor: Einsenstadt, S.N. (2002), Transaction Publishers.**
- **Comparative Civilizations and Multiple Modernities: A Collection of Essays / Eisenstadt, S.N. (2003), Brill Publishers.**

שנתפס כל פעם מחדש בוודאי שאיננו מקצועי, לא כל שכן, אין הוא יכול לפתח קריירה. הספר הנדון, שואף להשיג שלוש מטרות עקרוניות: האחת-יצירת סיווג סדור וחדש למושגים השונים המשמשים בערבוביה בתחום חקירה זה, השנייה- הספר מראה שהשימוש בתיאוריות סוציולוגיות בקרימינולוגיה, ביחס לעבריינים החמורים והקשים ביותר בחברה (כמו רוצחים סדרתיים), איננו סותר את ההסברים הפסיכולוגיים והביולוגיים המסורתיים בתחום זה, אלא התיאוריות הסוציולוגיות משלימות, מקבילות ואף יכולות להחליף בהצלחה, הסברים לתופעות של פשיעה חמורה שהיו, כאמור, נחלתם של תיאוריות מתחומי דעת אחרים. השלישית - הספר מציע טיפולוגיה היוצאת מתוך המושג של עבריון סדרתי, ומבחינה בין זה המקצועי לזה הלא מקצועי. בקרב העבריינים המקצועיים המניע יכול שיהיה חומרי או פתולוגי. המסקנה הנובעת מטיפולוגיה זו היא שרק עבריון סדרתי מקצועי, בעל מניע חומרי, יכול להיחשב כעבריון בעל קריירה. מסקנה זו מציעה הגדרה מחודשת למושג הקריירה, שבעזרתה ניתן לערוך השוואה ברורה יותר בין קריירה לגיטימית לקריירה עבריינית.

Lessons on Aging from Three Nations: The Art of Aging Well, Vol. 1 / Editors: Sara Carmel, Fernando M. Torres-Gil, Carol A. Morse (2007), Baywood Publishing Company, Incorporated.

The "demographic revolution"—the aging of societies—has become a worldwide phenomenon, affecting governments, economies, social trends, relationships among nations, and, most of all, the elderly themselves and their families. The pace of aging differs among nations, however, as do the solutions for the new social needs and the rate of addressing them. Although no two nations are alike, one way for dealing effectively with new social demands is to learn from the creativity, achievements, and failures of other societies. This volume examines the issues confronting global aging through the prism of three multicultural nations; the United States, Israel, and Australia. All three countries face the challenges of coping with continued immigration, dramatic social and demographic change, and the growing nexus of social diversity, along with aging, but have established different infrastructures of programs, services, and public benefits for their older citizens. While highlighting their societies' experiences, the scholars contributing to this book discuss international achievements in meeting the ultimate challenge of aging well, as well as limitations and unmet needs, focusing on the art of coping with growing old, adapting to health challenges, and making a place for older persons in society. The authors not only identify the insights, indicators, and trends that may affect both developed and developing worlds, but also offer practical solutions for enhancing personal and societal well-being, thus making the most of this demographic revolution.

The Economic Integration of Skilled Migrants in Four Countries: Canada, U.S, Germany & Israel. 100,000 Euro.

דוקטורים חדשים לסוציולוגיה

האוניברסיטה העברית

אבי שושנה - ביוגרפיות אלטרנטיביות: על הבניות מחדש של העצמי בקרב מחוננים טעוני טיפוח בישראל.

אלי תימן - הולדת אם: המיתולוגיה של הפונדקאות בישראל.

אוניברסיטת תל-אביב

תגר'ד יחיא יונס - זרות, מגדר ופוליטיקה: נשים בפוליטיקה המקומית בחברה הערבית - פלסטינית בישראל.

ורדה לבנון - 'זכות השיבה': מיגדר, אתניות ואי שוויון כלכלי בקרב אוכלוסיית הקשישים בישראל.

אוניברסיטת בר אילן

יפעת עוז - איבשיץ - "להיות אישה" בכפר המשכילים - משמעותה של ההשכלה הגבוהה בהבניית תודעה מגדרית בקרב נשים פלסטיניות בישראל.

אוניברסיטת בן גוריון

שחלב סטולר - ליס - הדרכה וקידום בריאות בחברות רב תרבותיות: המקרה של העלייה הגדולה לישראל 1949-1956.

אוניברסיטת חיפה

גלית גורדוני - התנהגות משיבים בסקרי עמדות של רוב ומיעוט בחברות שסועות: השוואה בין סקר טלפוני לסקר פנים-אל-פנים בקרב ערבים ויהודים.

אילנה פאול - אנחנו, אתם והם: שיחי זהות ואזרחות בקרב קבוצות מיעוט בישראל.

איילת פלד - אורגים רגשות: אומנות ההבניה של מצבים רגשיים בקבוצת תלמידי משחק בישראל.

גליון דצמבר 2007

לקראת הגליון הבא של המידעון, המערכת מזמינה את חברי האגודה לשלוח מאמרים והודעות בנושאים הבאים: כנסים, קולות קוראים לכתבי עת, פרסום ספרים סוציולוגיים חדשים, הצעות עבודה לסוציולוגים זכיה במענקי מחקר עד לתאריך 1.11.07 לכתובת: האגודה הסוציולוגית הישראלית, החוג למדעי ההתנהגות, המסלול האקדמי המכללה למנהל, שד' יצחק רבין 7, ת.ד. 25073 ראשון לציון 75190 או בדוא"ל: liatmi@hdq.colman.ac.il.

מאז הפך הפרויקט למוקד של דיונים רבים ובשנה האחרונה יצאו או ייצאו בקרוב קבצי מאמרים של פרופ' שמואל נוח אייזנשטדט (באנגלית, גרמנית, איטלקית, סינית, ספרדית ופורטוגזית) העוסקים בהיבטים שונים של פרוגרמה זו.

פרסים ומענקי מחקר לסוציולוגים

האגודה הסוציולוגית הישראלית מברכת את חברי/ות האגודה

פרופ' שמואל נוח אייזנשטדט
שזכה לדוקטורט כבוד מאוניברסיטת חיפה

דר' דבורה קלקין-פישמן
שנבחרה לסגנית הנשיא של האגודה הסוציולוגית הבינלאומית

דר' שלמה וייל
שנבחרה לנשיאה של הרשת הסוציולוגית האירופית לשיטות מחקר איכותניות

הקרן הלאומית למדע ISF

♦ יגיל דנה ; לוריא גיל, אוניברסיטת חיפה.
ההשפעה של מנהיגות ואקלים ארגוני במחלקות בתי-חולים על ביצועי הצוות ועל החלמת חולים. שנתיים: 90,000 ₪

♦ יוגב אברהם, אוניברסיטת תל אביב.
חינוך למטרות רווח או שירות ציבורי? תוכניות חוץ-תקציביות לתואר השני למנהלים באוניברסיטת מחקר ישראלית. שנתיים: 90,000 ₪

♦ פדהצור עמי; בן-דור גבריאל, אוניברסיטת חיפה.
ניתוח השינוי באופיין של התקפות המתאבדים באמצעות פרספקטיבה של רשתות חברתיות. שנתיים: 90,000 ₪

♦ קרומר-נבו מיכל, אוניברסיטת בן-גוריון.
אתניות, מגדר ומעמד בחייהם של בני נוער עולים מוקוז. 3 שנים: 99,000 ₪

Population, Migration and Environment (PME) Foundation

Moshe Semyonov, Tel Aviv University and University of Illinois, Chicago; Rebeca Rajman, University of Haifa; Yitchak Haberfeld, Tel-Aviv University; Karin Amit, Ruppiner Academic Center; John R. Logan, Brown University; William Bridges, University of Illinois, Chicago; Don Devoretz, Vancouver's Centre of Excellence; Irena Kogan, University of Mannheim .